

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЗБІРНИК Ч. 34

1962

Сучасний світ — соціалістична перспектива	1
В. Лисий: Державний статус УССР та інших союзних республік	9
Н. Гнатюк: Франція — Альжир	22
Соціалістична альтернатива для Східної Європи	29
В. Старосольський: Основи російського імперіялізму	37
М. Галій: Про фальшування історії	40
Історичні документи і матеріали	
Андрій Жук: Автобіографії еруптивістів	45
М. Курах: Іван Лизанівський	52
Загальний з'їзд Української Вільної Громади	58
Огляд книг	
В. Л.: Тома Лапичак, Український націоналізм, критика і оборона	63
В. Л.: 1) Kenneth Colegrove, Democracy versus Communism 2) K. Colegrove — H. Bartlett, The Menace of Communism	64
Нові видання	

Прохаємо вибачення за спізнену доставку числа 34-го журналу, що сталося з причин технічної натури, від нас незалежних. Грошеві посилки просимо слати тільки чеками або грошовими переказами (money orders) на адресу:

UKRAINIAN FREE SOCIETY OF AMERICA
Box 4, Peter Stuyvesant Station,
New York 9, N. Y., U.S.A.

ВІЛЬНА УКРАЇНА

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ДУМКИ

Видає: Українська Вільна Громада в Америці. Редагує Колегія
Адреса Редакційної Колегії, для адміністративних справ і грошових
посилко: Ukrainian Free Society of America Box 4, Peter Stuyvesant
Station, New York 9, N. Y. U. S. A.

Адреса Редакційного Секретаріату «Вільної України»:
Mr. Volodymyr LYSYJ, 12284 Maine St., Detroit 12, Mich.

Передплата на рік (4 числа) \$4.00

Ціна примірника \$1.00

РІК

1962

Ч. 34

СУЧАСНИЙ СВІТ — СОЦІЯЛІСТИЧНА ПЕРСПЕКТИВА

(Деклярація, прийнята радою Соціалістичного Інтернаціоналу в
Осло 2-4 червня 1962 року).

В столиці Норвегії на початку червня 1962 р. відбулося засідання ради Соціалістичного Інтернаціоналу під головуванням Алсінга Андерсена, члена парламенту Данії. Головною темою цієї наради була Деклярація під угорі згаданою назвою. Конгрес Соціалістичного Інтернаціоналу у Франкфурті в 1951 році видав програму демократичного соціалізму під назвою «Цілі й завдання демократичного соціалізму». Тепер рада Соціалістичного Інтернаціоналу в Осло підтвердила засади Франкфуртської Програми демократичного соціалізму і видала Деклярацію, в якій робить огляд світового розвитку за останніх 10 років. Тут подаємо головні думки цієї Деклярації.

«В 50-их роках стало очевидним, що багато нових наукових відкриттів, коли б їх ужити на мирні потреби, дали б уперше в історії можливість прогнати голод і бідність з лиця землі. Ті самі відкриття, ужиті для військових завдань, могли б покласти кінець нашій цивілізації. Є мало десятиліть в історії, які принесли такі великі й різноманітні зміни. Те діло, яке почали соціалістичні уряди, відповідаючи на стремління колоніальних народів до незалежності, було посунуте вперед. В 1960 році більшість країн Азії й Африки здобули незалежність і прилучилися до концерту вільних націй. Таким чином, вперше в історії народи всіх континентів зійшлися разом, визволившись від чужого панування. Соціалістичний Інтернаціонал вітає мільйони народів в нових державах і їх участь в спільному шуканні шляху до справедливості, рівності і миру для всього людства. Однак колоніалізм ще й досі живий. Він в основі отаборився в

тих країнах, де заборонено соціалістичний рух і де саме демократія пригноблена. Соціалістичний Інтернаціонал не бачить ніякого морального оправдання для продовження колоніалізму і засуджує його у всіх його формах.

В багатьох демократичних країнах в минулому десятилітті господарський розвиток уможливив зробити помітний поступ в напрямі до добробуту суспільства, і в зв'язку з цим незабезпеченість громадян старшого віку була значно зменшена. Але в той самий час віддаль між рівнем життя багатих і бідних націй ще збільшилася. Сотні мільйонів ще й досі терплять голод і нужду. В 50-их роках воля людського духу до свободи і гідности нераз була оборонена. В багатьох країнах Латинської Америки диктатури були скинені. В деяких частинах комуністичного світу залізний утиск сталінізму був послаблений. Самого Сталіна засуджено. Проголошення десталінізації було викликане народним натиском, щоб розірвати з ненависним минулим і почати нову політику. Але грубе гноблення свободи в комуністичному світі і невпинні зусилля комунізму поширити свою сферу впливу продовжуються. В минулому десятилітті в світі відбулося багато криз. Одначе глибока ворожість до війни, що всюди виявляється в народах, помогла відвернути світову війну.

Соціалізм та індустріалізовані країни

Найбільш динамічне стремління до соціальних змін виявилось в тих країнах, де демократичні соціалістичні партії були здібні здобути дійсний вплив. Історія не підтвердила доктрини про зростаюче зубожіння пролетаріяту. Найгірші недостачі капіталізму були справлені невпинною активністю соціалістичних партій, професійних спілок і кооперативних організацій. З'явилися нові форми власности і контролю продукції. Зліквідовано масове безробіття, розширено соціальне забезпечення, скорочено години праці і збільшено можливість загальної і професійної освіти. Навіть там, де демократичні соціалісти є в опозиції, їх противники, під впливом громадської думки, мусять часто приймати основні соціалістичні рішення в справах повного забезпечення працею і соціального добробуту. Так само в З'єдинених Державах Америки натиск професійних спілок та інших поступових соціальних сил показує свій вплив. Не вважаючи на ці досягнення, поважні проблеми і далі турбують індустріалізовані суспільства. Ми вважаємо, що вони не можуть бути розв'язані без здійснення засад демократичного соціалізму. Постійний контроль господарства державою і громадськими установами безперечно зменшує небезпеку повторення господарських криз. Однак менші кризи, які перешкоджають постійному роз-

ширенню господарства, все ж продовжуються. Зростаюча концентрація господарської могутності і зріст неконтрольованих монополій також творить поважні проблеми. Збільшений розмір індустріяльних підприємств створив нову класу директорів, які мають велику владу без відповідальності перед суспільством за те, як вони той вплив здійснюють. Завдання соціалізму полягає в тому, щоб зробити цю групу свідомою своєї соціальної відповідальності. Не вважаючи на значне поліпшення життєвого рівня народних мас, лишається велика нерівність в розподілі багатств і доходів. Більша частина приватного володіння є досі в руках зовсім небагатьох людей. Суспільство й досі розділене на соціальні класи з різним суспільним становищем і життєвим рівнем, що має основу в випадковості народження і спадщини і виявляється в неоднаковій можливості освіти і виховання.

Демократичний соціалізм досягнув багато, але перед ним стоять ще більші завдання. Немає одного способу на те, щоб вилікувати недуги теперішнього суспільства. Щоб досягнути справедливого розподілу багатства, потрібно поширити суспільну власність і контроль та інше законодавство, щоб обмежити приватні монополії, здійснити радикальну реформу податкової системи і охоронити інтереси споживачів. Державна акція, уповноважена демократичним рішенням, необхідна на те, щоб забезпечити швидке темпо господарської експансії, достатньо високий рівень інвестицій і скорі примінення сучасної наукової техніки. Це включає господарське і соціальне планування і центральну урядову відповідальність. В демократії мусить бути створена основа, на якій робітники можуть фактично впливати на рішення і умови в індустрії і взагалі в економіці. Демократії мусять поліпшити й поширити методи керування господарськими джерелами поставивши їх на службу далекосяглим інтересам народу і давати більшу допомогу для економічного розвитку світу. Окрім того, вони мають створити достатню тісну співпрацю між собою, щоб сприяти постійному розвитку міжнародної торгівлі, без високих митних перегородок та без перешкод від мінючих і валютних криз. Господарське планування переростає межі національних держав. Створення регіональних господарських організацій є визначенням цього факту.

Вільний розвиток людської особи може бути забезпечений тільки реформою існуючого соціального і господарського устрою. Для всіх, що живуть у бідності, поліпшення їх положення мусить бути здійснене системою справедливої оплати за працю, фактичним соціальним забезпеченням, допомогою для родин та індивідуальною опікою і поміччю. Основним домаганням є створення загальної системи освіти з щиро демократичним характером і справжньою рівністю шансів для всіх. Виховання в душі громадянства, необхідне для демократії, має бути піддер-

жане державою та добровільними організаціями, як політичні партії, професійні спілки, кооперативні і освітні товариства. Демократія може витривати тільки тоді, коли вона може спертися на живому інтересі і активній участі громадян в її функціонуванні. Демократичний процес може бути поширений і поглиблений через територіальну децентралізацію та індивідуальну демократію. Преса, радіо і телевізія, вільні від недемократичного контролю і натиску, мають дати широку можливість для вільних, відповідальних дискусій на політичні теми.

Соціалізм і нові нації

Новопосталі народи, з їх сотнями мільйонів населення, мусять перебороти важкий тягар бідності. Їх тяжке завдання є спонукою, бо незалежність звільнила великий запас життєвої енергії. Новим державам мають бути доступні всі досягнення науки, технології і політичного досвіду, нагромаджені передовими країнами. Нові держави мають нагоду уникнути як лиха капіталізму, так і комунізму. Капіталістичні методи безоглядного визиску робітників, що включають відрив селян з їх ґрунту і переселення їх в міські нетрі, не тільки шкідливі, але й непотрібні. Теж перестаріли й методи комуністів, що при допомозі терору забирають надвартість і заводять стрімголовну індустріалізацію, жертвуючи інтереси народу, зокрема коштом розвитку сільського господарства. Будучність не належить ні комунізму, ні капіталізму. Комунізм і капіталізм дивляться назад, в той вік, коли люди були трактовані як сирий матеріал, а не як джерело і ціль всіх зусиль. Соціалістичний Інтернаціонал вітає з задоволенням факт, що багато нових держав, прямуючи до планування своєї господарської будучности, є надхнені ідеями демократії й соціалізму. Нові держави мають нагоду планувати свою економіку, узгоджуючи сільське господарство з індустрією, оживляючи хліборобство при допомозі поступових сільськогосподарських і кооперативних організацій. Кращим розміщенням індустрії і децентралізацією виробничого процесу можна уникнути зросту нових скупчень людей у містах. Нові держави, що почали свій індустріальний шлях не з паровою силою, а з електричністю, мають більше свободи в плануванні свого розвитку.

Соціалістичний Інтернаціонал визнає право всіх народів на самовизначення. Націоналізм є часто визвольною і передовою силою, але в його крайностях він може загрожувати людській свободі й поступові. небезпека від націоналістичних ексцесів, коли добробут народу приноситься в жертву для цілей держави, може бути відвернута, якщо, з одного боку, соціалістам в ба-

гатших країнах удасться піднести погляди своїх народів вище їх національних інтересів, і, з другого боку, коли соціалісти в нових державах будуть розвивати своє народне господарство так, що мірилом буде добробут людей, а не національний престиж. Є небезпека, що люди в нових державах можуть бути введені в спокусу фальшивими надіями на тоталізм. Недавній досвід в Європі, в Азії, в Африці і в Латинській Америці показує, якою безплідною може бути відмова від демократії.

Соціалізм і комуністичні країни

Реальний господарський розвиток Советського Союзу поліпшив життєвий рівень, але насамперед збільшив військовий потенціал. В Китаї індустріялізація йде вперед. Не можна минути без уваги той факт, що в Китаї величезна могутність держави, з людністю до 600 мільйонів, підпорядкована тоталістичному режимові і суворій дисципліні. Вона творить загрозу для інших азійських країн. Індустріялізація і модернізація тим темпом, яким вона здійснюється в комуністичній сфері, тримається тільки тому, що фактично свободі не дають розвинутися, бо ж вільності нищаться там, де вони вже були. Щодо Росії, то цей процес відбувався, особливо в першому десятилітті, безоглядним визиском країн Східної Європи. Повстання народів в Східній Німеччині, Польщі й Угорщині, що показали таку незломну відвагу проти величезної переваги, були частково спровоковані поліцією. Хоч повстання були придушені, вони примусили советських вождів до уступок. Однак Росія намагається удержати політичний контроль над країнами Східної Європи. Заборона діяльності соціалістичних партій у цих країнах триває, хоч ідеали і традиції живуть в умах і серцях численних прихильників.

Комуністичний світ уже не має одного керівного центру. Російські й китайські вожді розходяться між собою в основних проблемах політики. Їх різні інтереси привели до конфлікту в ідеології. Це досі найважливіший явний розрив в структурі комуністичного блоку. Не вважаючи на опозицію китайських комуністів, російські вожді покинули теорію про неминучу війну між капіталізмом і комунізмом. Як наслідок, вони заявляють, що їх зовнішня політика основана на засадах мирного співжиття. Однак, на ділі це тільки зміна тактики, і боротьба проти некомуністичного світу продовжується в іншій формі. Комуністи вважають, що конфлікт не зменшився, але сила конфлікту перейшла з чисто політичного поля в сферу господарську, соціальну та ідеологічну. Комунізм це не тільки соціальна, політична і господарська система: це система доктрин, якої оборонці твердять, мовляв, вони непомильні і які вони прямують поширити на ці-

лий світ. Суперництво в комуністичній сфері між різними центрами комуністичної влади і в поглядах щодо комунізму показують ясно, що комуністичні претенсії на повний контроль над природою, народом і над розвитком суспільства є несполучні з природою людини, ролюю нації і еволюцією людського суспільства. Для комуністів цілє виправдує засоби, і тут є постійна суперечність між тим, що вони кажуть і роблять. Хоч комуністичні уряди заявляють, що вони миролюбні, однак спосіб, яким вони уживають свою військову могутність, збільшив напруження в світі. Хоч комуністичні уряди хвалять неутральні країни, якщо удається використовувати їх позицію в своєму інтересі, однак вони засуджують неутральність, коли це їм не вдається. В той час, як комуністичні уряди уживають дуже сильної антиколоніальної пропаганди, вони гноблять десятки мільйонів людей. Зловживаючи словом соціалізм, їхня однопартійна диктатура є фактично тиранія, яка заперечує свободу слова, віри, критики, свободу добровільних організацій і зв'язку з зовнішнім світом, що є основою демократичного суспільства

Соціалізм і світовий мир

Остаточна цілє партій Соціалістичного Інтернаціоналу є світовий уряд. Як перший крок до того, вони стараються зміцнити Організацію Об'єднаних Націй, щоб вона стала все більше успішною як знаряддя для забезпечення миру. Народи повинні вирішати свої спори мирним шляхом, не вживаючи сили. Хартія Організації Об'єднаних Націй і рішення, на ній основані, мають бути шановані всіми. Її конституція і структура мусить відзеркалювати збільшену ролю, яку нові країни грають на світовій сцені. Соціалістичний Інтернаціонал обстоює повне розброєння в ділянці атомовій і звичайній, включно з усіми країнами, під справжнім реальним контролем. Ми ніколи не відмовимось від терпеливого шукання практичного розв'язання спірних питань між народами.

Демократичні соціалісти бажають тривалого миру, але вони будуть рішуче обороняти свою свободу. Тому вони відкидають думку, що демократичні держави мали б односторонньо розброюватися. Тому оборонна сила проти нападу мусить бути збережена як засіб відстрашення супроти агресора. Організація Об'єднаних Націй часто помагала вирішити спори між націями. Однак вона в теперішній формі не є в стані дати охорону для країни, що стала жертвою агресії, і гарантувати безпеку для кожної країни. В цих обставинах кожна нація мусить взяти відповідальність за свою власну безпеку. Дехто вважає, що неутральстична зовнішня політика служить найкраще безпеці і політичній стабільності у

власній зоні. Соціалістичний Інтернаціонал шанує бажання націй бути вільними в творенні своєї долі, не втручаючись у відносини між сильними державами світу. Більшість західних демократій об'єдналися, щоб створити союз НАТО. Демократичні соціалістичні партії в країнах цього союзу вважають НАТО за могутнє забороло миру і заявляють про своє тверде рішення піддержувати НАТО. Коли вважається за справу великої ваги, що нейтральні країни не повинні попасти під комуністичний контроль, то не слід втягати їх проти їх волі і в західний союз. Також опозиція до комунізму не мусить перетворитися в піддержку для фашистських, реакційних і феодальних режимів. Навпаки, має бути постійно уживаний натиск для відновлення вільностей і для соціальних і господарських реформ.»

Закінчується декларація цими словами:

«Ми, демократичні соціалісти, заявляємо про наше переконання, що остаточна ціль політичної діяльності є найповніший розвиток кожної людської особи, що свобода і демократичне самоврядування — це дорогоцінні права, яких неможливо зректися; що кожна особа має право на рівне становище, пошану і можливість розвитку; що дискримінацію з причини раси, кольору, національності, віри або статі треба поборювати; що суспільство мусить забезпечити уживання матеріальних джерел для загального добра, а не для збагачування небагатьох; а найвище за все, — що свобода й рівність і добробут — це не такі домагання, що їх народ мусить нарізно вибирати, але це ідеали, які можна разом здійснити і ними користуватися. Ми рішені творити мир не завоюваннями, але через порозуміння. Ми однаково відкидаємо, як бездушну тиранію комунізму, так і марнотратну несправедливість капіталізму. Для нас свобода й рівність є дорогоцінні й необхідні для щастя людей. Це два стовпи, на яких стоїть ідеал людського братерства. Проголошуючи ще раз нашу віру в цей ідеал, ми знаємо, що ми говоримо в інтересі людства взагалі. Соціалістичний Інтернаціонал кличе людей всього світу, і зособна молодь, використати нагоду, яку зусилля попередніх поколінь нарешті відкрили для всіх, і продовжувати боротьбу за кращий світ.»

Подаючи в перекладі головну частину Декларації ради Соціалістичного Інтернаціоналу, редакція «Вільної України» хоче звернути увагу читачів на ту еволюцію, яка відбулася в міжнародному соціалістичному русі протягом останніх 40 років. В перших роках панування большевизму на території бувшої російської імперії московська пропаганда мала великий вплив на політичну думку у вільному світі. В соціалістичних партіях деяких країн (напр., в Австрії) була створена теорія «двох шляхів до соціалізму» (Отто Бауер): мовляв, в Советському Союзі йде «соціалістична революція», правда кривавими методами, але врешті,

коли в державі народне господарство націоналізоване, то лишається тільки там створити демократичний лад, і буде здійснений «демократичний соціалізм». Бауер і його однодумці вважали, що большевицький «соціалізм» не годиться для цивілізованих народів Західної і Центральної Європи, в цих країнах вони обстоювали демократичні методи переходу до соціалізму. Отже, диктатуру вони вважали за оправдану тільки для «варварського сходу». Деякий час цю думку поділяли також російські соціал-демократи-емігранти: вони на міжнародних конгресах виставляли ідею «оборони російської (большевицької) революції, якій, мовляв, загрожує капіталістична інтервенція і внутрішня «контрреволюція».

Слід зазначити, що після 1920 року вже ніодна держава в світі не збиралася втручатися до справ ССРСР. Зокрема Польща й Румунія були щирими «гарантами» цілості ССРСР, бо тільки мир цих держав з Советським Союзом забезпечував їм спокійне панування на українських і білоруських територіях. Коли російські соціалдемократи-емігранти підносили голос в «обороні російської революції» (в ССРСР тоді панував Сталін), то славнозвісний теоретик демократичного соціалізму Карло Каутський писав: що ще мав би зробити Сталін у своїй деспотичній державі для того, щоб його вважати за ворога революції й поступу? Аджеж комуністи зліквідували всі права й вільності народів і їх влада спиралася, як і до тепер, на насильство й терор. Каутський в час божевільної колективізації сільського господарства в ССРСР сподівався, що народні маси виступлять проти комуністичного режиму і скинуть його. Він розумів, що селянство, здобувши землю в свої руки, не захоче повороту старого поміщицького режиму і буде заінтересоване в справжніх здобутках демократичної революції. Каутський, як і Едвард Бернштайн, критик теорій Маркса, уважали, що соціалізм можливий тільки шляхом демократії, і тому вони невпинно поборювали всякого роду міркування про «два шляхи до соціалізму».

Історія виправдала думки Каутського й Бернштайна. Їх ідеї положено в основу програми Соціалістичного Інтернаціоналу, що була вироблена на конгресі Соціалістичного Інтернаціоналу у Франкфурті в 1951 році. Програма Соціалістичного Інтернаціоналу заперечила право комуністів називати їх деспотично кероване державне господарство «соціалізмом» і ствердила, що шлях до соціалізму можливий тільки через демократію. В Деклярації Соціалістичного Інтернаціоналу 1962 року один розділ присвячено справі забезпечення світового миру: аджеж нова світова війна при нових технічних засобах (атомові бомби) була б катастрофою для всього людства. Але це не виключає революційних збройних рухів народів, поневолених комуністичним деспотизмом і російським імперіялізмом. Має велику вагу вияв

прихильності світового соціалістичного руху до національних визвольних рухів, що виступають проти всякого імперіялізму й колоніялізму. І коли прийде час ліквідації останньої колоніальної імперії в новітній історії — російської комуністичної деспотії, то народи в боротьбі за незалежність зможуть спертися також на ідейну допомогу світового соціалістичного руху, що так виразно висловився в своїй Деклярації за вільність усіх націй світу.

Володимир Лисий

ДЕРЖАВНИЙ СТАТУС УССР ТА ІНШИХ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК СССР

I. Поняття держави і федерації зі становища західної науки

Клясичне визначення поняття держави є таке: Держава — це зорганізоване населення на даній території під найвищою владою. Для існування держави є, отже, вимагані три елементи: населення, територія і найвища влада. В нашій темі полишаємо аналізу двох перших елементів держави, себто території і населення, а зате займемося виясненням третього елементу держави — то є найвищої влади.

Що це є найвища влада, або т. зв. суверенна влада? Не будемо наводити історичного розвою цього поняття. Скажемо тільки що, конечною вимогою розвою держави є зовнішня і внутрішня найвища влада. Внутрішня суверенність — це найвища влада над усім, що існує в державі, визначення її організації по своїй волі, визначення правового ладу ітд. Зовнішня суверенність — це незалежність від другої держави, здатність її репрезентації на зовні, здатність до заключення взаємно обов'язуючих договорів з другими державами ітд.

Колись в союзних державах (федераціях) — складові частини федерації, які називаються стейтами, краями, провінціями ітп. називано подекуди державами, а союзна державу — суверенною державою. Звідси походить і назва стейтів в ЗДА, хоч стейти після з'єднання у федерації втратили свою суверенність і не є більше суверенними державами. Тоді теорія відрізняла союзна державу як суверенну від регіональних країв в той спосіб, що складові краї не мають права поширювати свої компетенції без згоди федерального союзу, який є суверенним. Теорія і практика закинули того роду поділ на держави і називають суверенними державами тільки союз (федерацію) і унітарні держави, а регіональні краї не називають більше державами за винятком ЗДА. Але і в ЗДА ані теорія, ані практика не вважають стейтів суверенними державними підметами.

Наука приймає, що найвища влада не може бути подільна, що на даній території може володіти тільки одна найвища влада. Мусить бути тільки одна найвища влада, бо існування двох влад було би абсурдом і логічно немислимим. Сувереном є тільки ЗДА, як цілість. Функції урядів — федерального і регіональних є поділені виключно на основі конституційної компетенції, співпраці, співзалежності і балансу, в яким федеральний уряд не може накидати своєї волі регіональному, а регіональний центральному. Оба уряди діють на основі поділу компетенції.

Нова література стоїть на становищі, яке висловлює автор Н. Дж. Вайл (Vile):

«Ми запропонували би, що найкраще викинути це слово (суверенітет) зовсім як засіб аналізу політичних систем, або ми мусимо послідовно прийняти неподільність суверенітету».¹⁾

Це поняття суверенітету стратило зовсім вартість у тих теоретиків права, які приймають, що у світі має першенство (примат) міжнародне право.

Сьогодні більшість науковців стоїть за приматом міжнародного права, що має назву монізму. Переважно німецькі і італійські вчені обороняють т. зв. дуалізм, який стоїть на становищі, що державне і міжнародне право є від себе незалежні, хоч і дуалісти таки признають в певній мірі першенство міжнародному праву. Советські вчені є беззастережно дуалісти. З практичних причин, — автор цих рядків буде в своїй статті виходити з дуалістичного становища, щоби виказати, що і з цього становища советські союзні республіки не є державами, ані навіть самостійними краями в розумінні західньої науки.

Загально є прийнята дефініція поняття федерації К. С. Гвіра:

«Федеральний принцип — це метода поділу влади уряду в той спосіб, що кожне, себто союзне (федеральне) і регіональне правління в своїй сфері (компетенції) стоять до себе в рівнім співвідношенні і є незалежні...» (ст. 11). «Жадна влада не підлягає другій, отже ані союзна регіональній, ані регіональна союзній...» «Кожне правління має бути обмежене до власної компетенції і в межах тієї компетенції має бути незалежне одно від другого».²⁾

Центральна влада в федерації виконує владу на цій території союзу в межах своєї компетенції і має на цій території найвищу владу. Регіональний уряд виконує свою владу тільки на своїй території в межах компетенції. У випадку спору щодо компетенції центрального і регіонального урядів, цей спір вирішує третій чинник, суд тощо.

Професор Гвір висловився, що федерація відповідає тим народам, які бажають з'єдинення при рівночаснім бажанні багато-

гранности їх життя. Це так на Заході, де нема територіяльних скупчень різних націй в одній державі. Але на Сході Європи при їх співжитті в одній державі, абсолютною вимогою їх співжиття є конфедерація (союз держав), або принаймні федерація (союз націй в федеративній формі). Ми полишаємо на боці прямування європейських держав до з'єднання у формі конфедерацій або федерацій, — бо це не належить до нашої теми.

Нас цікавить конкретна форма т. зв. федерації, яку створила КПСС в формі ССРС і її республік. КПСС створила з націй нібито федерацію, яка ніколи не була і не є федерацією. Вжито тільки поняття федерації, як пусте слово. Федеративну ССРС створено агресією російського окупанта на основі насильної фіктивної договореності. Федеративні форми накинено поневолею націям проти їх волі. Вже з самої природи советського тоталітарного режиму не може бути мови про те, щоби в тоталітарній державній системі могли існувати держави в державі, а навіть сфедеровані краї. Як довго на території ССРС існує тоталітарна диктатура КПСС, — не можна навіть допустити існування окремих держав, чи країв. Отже без дальшої аналізи, тільки на основі ствердження, що в ССРС панує всевладно тоталітарний режим, не може бути мови про існування державних організацій, які діяли би незалежно від волі центрального тоталітарного режиму. Тільки для замилення очей і пропаганди створено в ССРС для форми фасади «суверенних» республік.

Все таки ми переведемо аналізу існуючих державних форм в ССРС з правного боку — рівнож на основі советського права.

II. Поняття суверенітету і федерації в советській літературі державного і міжнародного права

Советська Енциклопедія (1956) так визначає поняття суверенітету:

«Незалежність і самостійність у внутрішніх і зовнішніх справах державної влади даної держави — від влади якої будь другої держави (Ж. Боден). Підставою суверенітету є право нації на самовизначення, то є на визначення своєї долі без чужого вмішування... Суверенність — це умовна і загальнопризнана засада міжнародного права, яка дістала правне признание в Хартії Організації Об'єднаних Націй, в якій говориться, що Організація О.Н. «основана на принципі суверенної рівності всіх її членів (ст. 2. п. 1.)...» Советська держава обороняє право кожного народу на державну незалежність і територіальну непорушність його краю, на право встановити такий суспільний лад і вибрати таку форму правління, яку він вважає за доцільну для забезпечення економічного і культурного розвитку своєї країни».³⁾

В підручнику для вищих юридичних інститутів «Теория государства и права» — так визначається суть суверенітету:

«Суверенність держави — це незалежність державної влади даної держави від влади якої небудь другої держави, яка свобідно керує державою та на основі власної оцінки вирішує свої внутрішні і зовнішні справи без порушення прав других держав і загально признаних норм міжнародного права»...

Автор стоїть на становищі, що суверенітет є подільний, — та що суверенітет є безумовною і необхідною ознакою держави.⁴⁾

Професор д-р Д. Б. Левін в своїй праці з міжнародного права, ось так пише про суверенність:

«Важливою ознакою міжнародного права є це, що його основними підметами є суверенні держави, які не мають над собою жадної вищої влади і самі творять право і його бережуть. Таке становище в самій суті відрізняє міжнародне право від внутрішнього державного права і тим самим глибоко впливає на його природу».⁵⁾

Другий автор, І. Д. Левін, в своїй праці «Советська федерація — державноправна форма вирішення національного питання в ССРСР», розбираючи це саме питання зі становища державного права, пише:

«Советський Союз є свобідним, добровільним і рівноправним об'єднанням суверенних соціалістичних держав. Юридично всі союзні республіки є державами-основниками Союзу... Вони добровільно об'єднались в союзну державу (ст. 13. Конституції ССРСР і відповідні статті союзних республік)».

«Так як всякий суверенітет, суверенітет союзних республік є юридично первісний і непозбувальний...» (ст. 236).

«Але суверенними є не тільки союзні республіки, але і Союз і цей суверенітет з хвилиною створення Союзу має такий самий первісний і непозбувальний (у відношенні до союзних республік) характер. Це значить, що союзні республіки, якщо не вийшли зі Союзу, рішенням своїх вищих органів не можуть повернути собі права, передані Союзові і стверджені в його Конституції. Таке рішення про передачу поодиноких або всіх прав Союзу республікам може бути ухвалене тільки вищими органами самого Союзу. Тільки органи самого Союзу є компетентні вносити зміну в Конституцію Союзу, які регулюють компетенцію Союзу і республік і їх взаємовідносини». (ст. 237).

На основі висновків І. Д. Левіна — суверенітет Союзу у відношенні до союзних республік обіймає між іншими такі повновласті і признаки:

1. «Компетенція Компетенцій» то є право змінити конституцію з метою поширення або обмеження компетенцій, а тим самим поширити або обмежити Конституцію республік.

2. Пріоритет законів Союзу у випадку розбіжності закону союзної республіки із законами Союзу — над законами союзних республік.

3. Визначення в Конституції Союзу суспільного і державного ладу союзних республік та права контролі Союзу над советськими конституціями союзних республік.

4. Визначення основних правил в справі відношення республік до заграничних держав.

5. Визначення основних засад організацій військових формацій союзних республік.

6. Визначення в ряді справ (освіта, здоров'я, праця ітд.) підставових засад законодавства.

7. Територія Союзу (з територіяльними водами) складається з території союзних республік.

8. Всі громадяни Союзу є громадянами даної республіки.

Так виглядає Конституція ССРСР у відношенні до союзних республік.

Той самий автор Левін характеризує суверенність союзних республік між іншим — так:

1. Союзна республіка має свою конституцію, яка не вимагає затвердження Верховного Совета ССРСР.

2. Союзна республіка установає свої республіканські міністерства.

3. Територія союзної республіки не може бути змінена без її згоди.

4. Союзні республіки мають право вступити в безпосередні зносини з чужими державами і робити з ними угоди та нав'язувати дипломатичні і консульські зносини і вимінювати взаємно дипломатичні представництва.

5. Союзні республіки мають право творити свої військові формації.

6. Союзні республіки мають право законодавства в межах їх компетенції.

7. Кожна республіка має право свobodного виходу із Союзу.

Ми подали із праці Левіна основні компетенції Союзу і союзних республік.⁶⁾ Але до тих компетенцій варто ще додати такі, яких Левін не вважав за вказане навести, а які відносяться до Союзу; вони є:

1. ст. 49. Конституції ССРСР постановляє під е): «Президія Верховної Ради ССРСР скасовує постанови і розпорядження Ради міністрів союзних республік у випадку, коли вони суперечать законам.»

2. ст. 67. тої ж конституції говорить: «Постанови і розпорядження Ради міністрів ССРСР обов'язкові до виконання на всій території ССРСР.»

3. ст. 87. тої ж конституції говорить: «Союзнореспублікан-

ські міністерства керують дорученою їм галуззю державного управління, підлягаючи як Раді міністрів союзної республіки так і відповідному союзно-республіканському міністерству ССРСР.»

Очевидно в Конституції немає сліду про те, хто вирішує компетенційний спір між республіками і Союзом, а тільки ст. 15 говорить, що «ССРСР охороняє суверенні права союзних республік». Автор не врахував також, що «керівною і спрямовуючою силою в боротьбі за комунізм» є КПСС і її відділи, які навіть формально не є самостійні, бо КПСС не визнає навіть формально поділу компетенції, а її центральні рішення з Москви є безумовно обов'язуючі на всій території ССРСР не тільки для партії, але і для державних органів і всіх громадських інституцій. На основі загально прийнятої тепер в світі теорії про суверенітет, яку то теорію приймає і теорія науковців в ССРСР, — всі вище наведені Левіном тези заперечують не тільки суверенність республік, але навіть їх федеративний устрій.

Візьмім ще один советський підручник міжнародного права: «Международное право», а зокрема розділ, якого автором є Е. В. Євгенієв. Він пише:

«Характеристична ознака федеральної союзної держави міститься в цьому, що в області зовнішніх зносин така держава виступає в характері єдиного підмету міжнародного права. Все таки поодинокі часті федерації можуть на основі загально-союзного конституційного права безпосередньо виступати в області зовнішніх зносин... ССРСР виступає на міжнародній арені в ролі суб'єкта міжнародного права. Але таке становище не зменшує, ані не обезцінює якостеву суверенітет і самостійність кожної союзної республіки зокрема. На основі статті 18а Конституції ССРСР згідно з законом з дати 1 лютого 1944 р. союзні республіки мають право безпосередньо нав'язувати дипломатичні і консульські зносини з чужими державами, робити з ними угоди і брати участь в діяльності міжнародних організацій. Кожна союзна республіка є національною державою, яка має свою конституцію (ст. 16), своє громадянство (ст. 21), територію (ст. 18), свої військові формації (ст. 186). За кожною союзною республікою зберігається право вільного виходу з ССРСР (ст. 17).»⁷

Отже «єдиний підмет» — а «все таки»... Значить автор сам собі суперечить. (Гляди вище, що каже Д. Б. Левін).

Цікавим для нашої теми буде запізнатися з найновішою працею советського науковця Давида Златопольського: «Государственное устройство ССРСР». Автор не визначає поняття держави подібно як і інші советські автори. Він зауважує тільки, що суть і природа державного ладу ССРСР лежить в «диктатурі пролетаріяту», додаючи, що і другі дієві сили були рішальні при творенні державного ладу, як напр., багатонаціональний ха-

рактар держави. Провідну ролю в устрою советської федерації відіграла комуністична партія, яка все таки була зорганізована як зцентралізована спільнота. Вона править державою, зміцнює федерацію, забезпечує її розвій, є запорукою єдності советських республік. Єдність республік прийшла «добровільно». «Об'єднання незалежних советських республік в одну федеративну державу, ССРСР, спричинило самозрозуміло обмеження незалежності кожної із тих республік, бо всяке об'єднання є певним обмеженням прав тих держав, які об'єдналися.» (ст. 55). Доказом добровільного об'єднання, — каже автор, — є право виходу з Союзу (стаття 17. Конституції ССРСР). Цей вихід не потребує затвердження вищої влади. Бачимо, що автор з речення — «за кожною союзною республікою зберігається право виходу з ССРСР» (ст. 17) — зробив висновок, що свобідний вияв волі народу даної республіки не потребує навіть затвердження вищої влади. Це твердить голословно. Цей самий автор, який добре знає, що без виконних законів, стаття 17. Конституції ССРСР є звичайною фразою, отже є просто тільки обіцянкою для евент. видання законів. Щойно осібний закон, який постановляв би, коли, хто і як те «ніби-право» мав би перевести, був би дійсним законом. Без згоди ССРСР такого закону не можна видати, бо він мусить бути у «повній відповідності» з Конституцією ССРСР, отже і Конституція ССРСР мусіла би бути змінена. Такий окремий закон був би додатком до Конституції, отже він мусів би бути в «повній відповідності» з Конституцією ССРСР. Треба звернути увагу автора, що Конституція УССР з 1925 р. в тексті змін XI і XII Всеукраїнських З'їздів Советів з 1929 і 1931 р. мала в статтях 21. і 22. такий зміст: «Затвердження і зміна цієї конституції належить виключно до Всеукраїнського З'їзду Советів» (ст. 21), а дальше ст. 22 говорить: «До виключного відання ВЗС належить: а) затвердження, зміна і доповнення Конституції УССР». Слово «виключний» не знайшлося більше в Конституції УССР з 1937 р. Треба з припискою підкреслити, що Конституція УССР з 1925 р. мала в статтях 2. і 3, що УССР є суверенна договірна держава, а слово «договірна» в конституції з 1937 р. випущено, бо — як каже І. Д. Левін (гляди вище) повновасті (делегатія) ССРСР виводиться не з договору, а з Конституції ССРСР, яку ніби добровільно прийняли республіки. Автор Златопольський зараз дальше сам твердить: «Советська федерація, ССРСР, забезпечує республікам можливість фактичного виходу з Союзу».

Коли УССР не має правного забезпечення вийти кожночасно з Союзу, то на випадок фактичного-революційного виходу з Союзу, УССР не потребує якогось неозначеного забезпечення. Одним словом, згадане забезпечення юридично рівняється нулеві. Автор говорить: «Вихід Союзної республіки з ССРСР ослабив би

економічний і воєнний потенціал і вслід за тим очевидно при-ніс би шкоду потузі советської держави» (ст. 58-59). Автор вираховує далі компетенції органів Союзу і республік, які ніби-то мали б виказувати державну підметність республік, хоч той поділ компетенцій має чисто практичний характер і не має нічого спільного з суверенністю республік. Цей розподіл компетенцій між Союзом і республіками є пливкий і міняється на основі законів ССРСР — не республік, а в добавок його в практиці не виконують. Він сам каже: «Особливість прав советських республік лежить в тім, що ті права є закріплені в конституції ССРСР (статті 35, 46, 49, 70, 135)». Отже прикладово вичислені автором компетенційні управнення республік є тільки в тексті Конституції ССРСР, які ССРСР кожночасно може змінити, хоч вони мали би становити характеристику суверенності республік. Треба виразно підкреслити, що ССРСР без згоди республік може змінити свою конституцію і скреслити існування адміністраційного поділу на республіки, чого не можуть ніяк зробити республіки, себто довільно змінити свої конституції.

Сам автор зазначає виразно, що всі конституції республік є згідні з Конституцією ССРСР. Щоб показати, які особливості знаходяться в конституціях республік, — наведу такий факт, що всі республіканські конституції говорять, що закони республік видаються в мові народів тих республік з виїмкою двох республік: РСФСР і УССР. В цих двох республіках не визначено в якій мові видається закони.

Республіки Грузії, Вірменії і Азербайджану мають вписане в Конституції також їх державну мову.

Автор визначає суверенність держави ось так: «Суверенітет — це верховна влада, це єдність тої влади і незалежність від всякої другої влади в державі і поза державою в міжнародних відносинах». Ми приймаємо цю його дефініцію. Але його дальші виводи, це «діалектика».

Погляньмо, яку верховну владу згідно з цією дефініцією мають республіки. На це автор будує таку тезу: «Суверенітет ССРСР і республік є єдиний так для ССРСР як і для республік, який маніфестується повною однозгідністю Конституції ССРСР і республік». Автор каже, що практично цей суверенітет проявляється в поділі компетенції, яка є нерозривна між Союзом і республіками.

Всі три чинники суверенітету, про які говорить Златопольський, — це очевидно політичні чинники, — це фактичний стан. Це, що сьогодні ССРСР є сувереном, є вислідом політичних чинників, себто історичних доконаних фактів. Федерацію ССРСР створив політичний чинник сили, а не права. Коли Комуністична партія заволоділа фактично територією і населенням ССРСР — тоді накінула свою владу російському народові і всім понево-

леним народам. Ця суверенна влада знищила незалежність вільних народів, перебрала владу в свої руки і тоді вона поділилася компетенцією. Слушно твердить автор, що влада є одна, а компетенції є поділені. Але ніяка діалектика не допоможе йому, що ізза поділу компетенції між ССРСР і республіками також найвища влада є поділена між ССРСР і республіками. Коли республіки фактично не мають найвищої влади і незалежності, то вони не є суверенні. Якщо б вони були суверенні, тоді вони не допустили б до виконання влади ССРСР на своїй території та в міжнародних відносинах.

Суверенітет може знаходитися тільки в одному місці. Концепція суверенності ССРСР і республік у советських авторів прямує тільки до того, щоб закрити колоніальний стан поневолених народів.

При темі суверенітету автор вдруге старається доказати, що союзні республіки є суверенні. Він твердить:

1) Союзні республіки мали б ніби право ухвалювати і змінити самостійно свою конституцію без затвердження влади ССРСР, але автор не навів ані одного факту самостійної зміни, а надто зараз таки стверджує, що конституція мусить бути в згоді з Конституцією ССРСР. На таке голословне твердження вистарчить відповісти, коли я покличуся на текст Конституції та правильний висновок Левіна (гляди вище).

2) Свобідний вихід зі Союзу без згоди союзної влади. Ми питаємо, де це є написане в конституції? Так, як республіки не об'єдналися свобідно, так само не можуть вони свобідно роз'єднатися, бо, — як це він сам ствердив, — державний інтерес ССРСР не дозволяє на це. Того роду висновки тільки знецінюють всяку вартість наукової праці навіть в советським режимі.

3) Територія республік не може бути змінена без їх згоди, але вона не може бути змінена також і без згоди ССРСР, бо затвердження змін кордонів між республіками належить до ССРСР (ст. 14, пункт «д» Конституції ССРСР). Фактом є, що ССРСР є сувереном на всій території республік. Ми знаємо, що приєднання Західньої України і Білорусі, північної Буковини, Закарпатської України ітд. вирішив перше Верховний Совет в Москві. Ми знаємо, що всі граничні зміни з Польщею, Іраном ітд. вирішив ССРСР. Ми знаємо, що договори з Мадярщиною і Румунією ратифікував тільки ССРСР, як рівнож договір з Чехословаччиною, яка віддала Закарпатську Україну — ССРСР. В договорах з Мадярщиною і Румунією брала декоративно участь і УССР, а в договорах з Чехословаччиною УССР взагалі не брала участі. Це саме було з Кримом, що його передано УССР на основі закону ССРСР з 19 лютого 1954 р. Без згоди суверена на території ССРСР не може зайти ніяка зміна. Мимоходом тільки треба згадати, що після теорії і правних приписів вся земля зі всіма приналежно-

стями є власністю державного земельного фонду ССРСР і союзних республік.

4) Союзна республіка має право надавати громадянство республіки, а рівночасно і ССРСР. Як цей суверенітет виглядає? В справі громадянства обов'язує закон ССРСР з 1938 р. і цілий ряд додаткових законів ССРСР. Цей закон делегував республікам право надавати громадянство тим чужим громадянам, які живуть на території республіки, але він не делегував цього права для позбавлення громадянства. Очевидно, що виконання цього закону належить до ССРСР враз зі всіма виконними розпорядками. Отже суверен видав закон і його виконує. Питаємося, в чому полягає цей суверенітет республік? Таж саме надання громадянства є вже чисто адміністративною чинністю, при чому громадянство, надане в республіці, є наданням його і для ССРСР.

До чого цей закон допровадив? Ніхто не може ствердити на основі закону про громадянство, хто й поза ствердженням громадянством ССРСР, є громадянином даної республіки. Видно, що це республіканське громадянство є без вартости, бо дана республіка знає тільки тих небагатьох своїх громадян, яким як чужинцям надала громадянство, а які живуть на території республіки. Поза тим немає ніяких даних в законі, які визначали би, хто є громадянином республіки. Всі ті тисячі осіб, які наплили з других республік, фактично і правно уважають себе громадянами ССРСР, а не громадянами республіки, в якій зашешкали. Ще один приклад: Якщо б українець, перебуваючий закордоном хотів набути українське громадянство, то таке громадянство має право надати йому тільки ССРСР і то, як союзне громадянство. Отже бачимо на клясичнім прикладі, — як виглядає суверенітет республік.

5) Право міжнародних зносин. Про це ми говоримо нижче, як виглядають ті міжнародні суверенні права.

6) Право союзної республіки творити свої республіканські формації. До часу здійснення суверенітету республік і їх незалежності не може бути мови про такі самостійні формації.

Цікаве, що автор в одному місці зовсім правильно твердить: «В області зовнішніх відносин і оборони союзна республіка здійснює слідуєчі повновласті»... Він вичислює засяг діяння тих повновластей (стор. 166). Отже автор таки дійшов до цього, що управління республік під 5. і 6. не є суверенні, а делеговані від ССРСР. Делеговані компетенції та назва адміністрації: республіками, Верховними Советами чи міністерствами, не давали, не дають і не дадуть республікам верховної влади і незалежності (суверенности).⁸⁾

Я свідомо вибрав праці визначніших советських авторів державного і міжнародного права, бо всі інші повторяють те саме.

Придивімося тепер ближче, що ще залишилося із компетен-

ції союзних республік на основі Конституції ССРСР і конституцій республік — із «незалежності і самостійності у внутрішніх і зовнішніх справах державної влади даної держави від влади якої небудь другої держави» (гляди дефініцію Советської Енциклопедії!), якщо республіки мали б бути державами. Погляньмо ближче, що ще лишилося із непорушної компетенції регіональної республіки, якої, без згоди республік, ССРСР не міг би змінити. Советські автори твердять, що і ССРСР, і республіки є суверенні та що суверенність їх обох є первісна, і її не можна позбутись. Вони створили з факту найвищої влади (суверенітету) теорію права суверенітету, яке мало би бути первісне і непозбувальне. Такого єдиного подільного права суверенності немає, і його вигадали советські автори, щоб твердити, що нібито і ССРСР, і республіки є рівночасно суверенні.

Ми вже подали дефініцію суверенітету, а саме, що це є найвища влада (а не право) в державі, яка вирішує в останній інстанції і над якою немає вищої влади в державі. Як пише знавець міжнародного права, Браерлі: «Ціла теорія про суверенність — це вислід політичних фактів». Отже або нація у формі держави має найвищу владу на своїй території над своїм населенням, або її не має. Так як горобця маємо зловленого тоді, коли його маємо в руках, — так як грушки родить грушка, а не верба, так теорія грушок на вербі є абсурдом враз з теорією права суверенітету. Суверенітет — це влада, а не право.

Ми не уважаємо за потрібне оспорювати всі тези советських авторів, що республіки є суверенні. Вистачить навести, що на основі Конституції ССРСР має право обмежити конституцію республік ад мінімум, отже і скасувати її, що Союз вирішує про зміст конституції республік на основі статей 14 і 16 Конституції ССРСР, що закони і розпорядки ССРСР мають першенство перед законами республік, що контроль і «вето» належить до ССРСР, що установа суспільного і державного ладу належить до ССРСР, а не до республік, що ССРСР адміністративно є верховною владою ітд. — щоб твердити, що республіки навіть в тіні не є суверенні в розумінні советської теорії. Як в практиці виглядають управління республік щодо територіяльних змін, то ми знаємо з цього, що всі зміни території практично є прерогативою ССРСР. Це доказують договори з Польщею, Чехословаччиною, Іраном ітд. Як в практиці виглядають зносини республік із зовнішніми державами — то ми бачимо вже в самій Конституції, що їх управління є виключені щодо договорів, а тільки обмежені до угод. Досі не мають республіки закордонних представництв, а якщо б і мали, то вони на основі самої Конституції ССРСР були би тільки репрезентантами ССРСР, як це вже і діється з репрезентацією УССР і БССР в Об'єднаних Націях. Якщо б в республіках навіть заіснували військові форма-

ції, то вони конституційно підлягали би владі ССРСР. Якщо ми візьмемо під увагу, що КПСС є дійсним володарем ССРСР, то, очевидно, влада республік це тільки фікція.

Республіки не мають застережених компетенцій, яких без їх волі не можна би змінити, отже вони не є федеративними, регіональними творами. Республіки не можуть вийти із федерації на основі зміни їх конституції, бо на це треба згоди ССРСР, який мусить згодитися на зміну конституції і її затвердити (ст. 14 і ст. 16 Конституції ССРСР). Позитивне право ССРСР знищило це нібито потенціяльне право виходу, постановами карного законодавства. Щоб ця постанова виходу була правно формальна, то мусіла би бути позитивна постанова в конституції, що виключно Верховна Рада республік кожночасно має рішати про свій вихід зі Союзу. Отже цей вихід належить до категорії обманних постанов конституції, яких вона містить багато.

Тоталітарний режим, який не допускає до свободи думки одилиці і свободи громадських організацій, не може допустити до держави в державі, чи навіть до форми з'єдинення в федеративній системі, бо при тоталітарній владі все приватне і публічне життя мусить оставатися під контролею зцентралізованої тоталітарної диктатури.

Науковий дослід провадить тільки до одного висновку, а саме, що конституції ССРСР і республік та «наукова» аналіза советських вчених — це сама політична пропаганда. Щоб виказати, як та пропаганда виглядає, варто ще навести голос канд. юридичних наук Б. М. Бабія у великій збірній праці «Історія держави і права Української РСР (1917-1960)»:

«Добровільно об'єднавшись з іншими рівноправними Радянськими республіками в єдину союзну державу, Радянська Україна не тільки не втратила свого суверенітету, а навпаки, незмірно зміцнила його, бо цим було створено головну умову для збереження і зміцнення справжньої незалежності і свободи Радянських республік. Ще в 1923 р. у доповіді на XII з'їзді РКП(б) про національні моменти в партійному і державному будівництві Й. В. Сталін підкреслював, що після об'єднання Радянських республік у Союз ССР «основні елементи залишаються, безумовно, за кожною республікою».

«Головними передумовами суверенітету СРСР і союзних республік є соціалістична власність і соціалістична система господарства, диктатура робітничого класу і його союз із селянством, справжнє народовладдя і соціалістична демократія, братерська єдність і дружба народів Радянської країни. Все це у своїй сукупності ставить економічну, політичну і ідеологічну основу суверенітету союзних республік та їх єдиної союзної держави — ССРСР. Це пояснюється ще й тим, що шляхом добровільного об'єднання рівноправних республік було утворено

могутню багатонаціональну союзну державу, суверенітет якої став головною і вирішальною гарантією незалежності, свободи і розквіту всіх союзних республік.

«Характерними признаками суверенності УРСР після входження її до складу СРСР є й те, що вона має свою територію, яка не може змінюватися без її згоди, має свою конституцію, яка враховує особливості республіки і відповідає Конституції СРСР, має свої найвищі і місцеві органи державної влади і державного управління, які є безпосередніми виразниками і носіями суверенітету УРСР. Крім того, в УРСР є своя судова система на чолі з Верховним судом республіки, своє законодавство, громадянство тощо.

«Послідовна лінія Комуністичної партії, спрямована на охорону і на додержання суверенних прав союзних республік, боротьба проти надмірної централізації, за розширення прав союзних республік у господарському і культурному будівництві — найважливіші умови забезпечення суверенітету УРСР, як і інших Радянських республік. Одним з важливих свідчень справжнього суверенітету союзних республік, в тому числі УРСР, безумовно є закріплення в Конституціях союзних республік права виходу з Союзу РСР...»⁶⁾

Цей самий автор, Б. М. Бабій, написав вже давніше працю: «Питання історії держави і права Української РСР», Київ, 1953. Критику тої праці помістив в журналі «Советское государство і право» 1954, зош. 4, ст. 150, В. М. Курцін, який в 1957 р. написав також джерельну працю «Державна співпраця між УССР і РСФСР».

В своїй критиці Курцін закинув Бабієві, що його згадана праця має суттєві хиби, а саме, що автор не подав, що якраз єдність партії була рішальним чинником в створенні советської федерації. Курцін згадує, що КПУ, створена в липні 1918 р. в Москві, була відразу нерозривною частиною РКП(б), а від VIII з'їзду РКП(б) в березні 1919 р. на основі рішення партії заведено безоглядний централізм. Критик твердить, що цей централізм мав велике значення для перемоги советської влади на Україні та закріплення советської федерації.

Б. М. Бабій виконав тепер в своїй праці всі вказівки рецензента Курціна. Він, в противенстві до других російських авторів, не ствердив навіть того, що УРСР до створення ССРСР формально (не фактично!) уважалася окремою державою. На погляд Бабія УРСР не була навіть формально підметом міжнародного права, а тільки складовою частиною РСФСР.

Так виглядає література про суверенність республік ССРСР. Чи варто наводити всі голоси, коли вони співають на один голос? Треба співчувати українським ученим в ССРСР, які напевно не затратили глузду, але мусять під фізичним і моральним терором писати так, як наказує ЦК КПСС.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1) N. J. Vile: The structure of American Federalism, Oxford, 1961 p. 24.
- 2) K. C. Wleare, Federal government, London, 1951 p. 11.
- 3) Большая Советская Энциклопедия т. 41 1956 ст. 188-189.
- 4) М. П. Карева і др. Теория государства и права, Москва, 1955, ст. 49 сл.
- 5) Д. Б. Левин, Основные проблемы современного международного права, Москва, 1958 ст. 76.
- 6) Вопросы советского государства и права, (И. Д. Левин, Советская федерация — государственны — правовая форма разрешения национального вопроса в СССР ст. 213-219) Москва, 1951, ст. 234 сл.
- 7) Международное право; (гл. III. В. В. Евгеньев, Субъект международного права ст. 86-128) Москва, 1951 ст. 88 сл.
- 8) Д. Л. Златопольский, Государственное устройство СССР, Москва, 1960 ст. 300.
- 9) Історія Держави і Права РСР (1917-1960) Київ 1961, ст. 246-247.

(Закінчення в наступному числі)

Кур'єр (1961, 1962, 1963)

Н. Гнатюк

ФРАНЦІЯ — АЛЬЖИР

(Допис із Парижа)

1 липня 1962 р. величезна більшість людности Альжиру, включно з більшістю європейців-колоністів, проголосувала за незалежність Альжиру. Так формально плебісцитом вирішено проблему Альжиру. Таким чином, Франція позбулась своєї останньої колонії в Африці, після семилітньої війни, в якій французька армія не була розбита повстанцями. Долю Альжиру вирішила не стратегія, а політика.

Альжир був завойований французами в 1830 році і визнавався формально частиною Фванції. Але альжирські тубільці не мали рівних прав з французькими колоністами, що захопили найкращі землі і осіли в містах Альжиру, як пануюча група. Французькі службовці в Альжирі та в метрополії трактували альжирців як нижчу расу: вони зверталися до альжирців при виконванні службових обов'язків на «ти», і тільки в 1956 р. був виданий наказ службовцям від паризького уряду уживати в зносинах з альжирцями звороту на «ви». Неписьменність, всякі недуги, півголодне життя — це були бичі, що робили життя альжирця нестерпним, особливо коли він бачив поряд заможний побут французьких колоністів в Альжирі. Само собою, релігія

(іслам) альжирської людности теж відрізняла її від європейців, що були переважно християнами.

За 2. світової війни альжирці стояли лояльно при Франції: немало учасників альжирської повстанської організації, що зветься Фронт Національного Визволення (ФНВ), пройшли всю підготову до збройної боротьби в рядах французької армії. Альжирці сподівалися, що Франція після виграної війни проти Німеччини дасть їм політичні права, право самоврядування (автономію). Але французька адміністрація лишилася при своїх методах і після війни. Це викликало велике розчарування серед альжирської інтелігенції, особливо коли вона побачила всюди в колоніях пробудження національного руху і творення нових незалежних держав. Звичайно, найближчим для альжирців був арабський світ, особливо їх сусіди — Туніс і Марокко. Ці бувші протекторати Франції здобули після війни незалежність і сприяли визвольному рухові Альжиру. Скромні домагання альжирців французькі уряди на початку відкидали. На це була одна відповідь: «**Альжир французький!**» Коли 1 листопада 1954 р. почалася збройна акція альжирських повстанців проти французької влади, то в Парижі мали надію скоро зліквідувати цей рух силами французької армії. Але на поміч альжирським повстанцям прийшов, можна сказати, цілий світ: країни комуністичного блоку постачали альжирцям зброю в великій кількості, арабські країни дали притулок центральному комітетові альжирського Фронту Національного Визволення (в Тунісі цей комітет, що назався екзильним урядом Альжиру, мав свій осідок); в Тунісі й Марокко вишколювалися військові частини альжирців для бойової акції проти Франції; Арабська Ліга, політична організація, що об'єднує арабські держави ідейно і має свій центр у Єгипті, веде активну пропаганду за зизволення Альжиру. На боці Альжиру стояла також Міжнародня Конфедерація Вільних Професійних Спілок (центр у Брюсселі), помагаючи морально й матеріально організації альжирських робітників в професійних спілках. Теж у самій Франції знайшлися групи суспільства (поза комуністами), які обстоювали право Альжиру на самостійність. Деякі комуністичні уряди визнали альжирський центральний комітет ФНВ в Тунісі як національне правління Альжиру (Китай і Югославія). В міру успіхів ФНВ — політичних і стратегічних (Франція мусіла держати в Альжирі армію в числі до 400.000 осіб) — в Парижі росло бажання дійти з ФНВ до переговорів і до порозуміння. Одначе всякі спроби французьких урядів в цьому напрямі зустрічали рішучий спротив з боку французьких колоністів в Альжирі, яких у Франції гумористично називали «чорноногими» (*pieds noirs*). Чорноногі нагадували своєю засліпленістю російських білогвардійців або поляків супроти України: і для одних і для других не було Ук-

раїни, тільки «Малоросія» або «Східня Малопольща», як частина «єдиної неділимої» Росії або Польщі. Коли в 1956 р. соціалістичний прем'єр Франції Гі Молле прибув до Альжиру, щоб в'янути на місці справу відносин між французами і альжирцями, то «чорноногі» шовіністи обкидали його гнилими яйцями і баклажанами, підозрюючи Молле, мовляв, він хоче «продати» Альжир...

Альжирська проблема була моральним і політичним тягарем для Франції і загрозою для демократичного ладу республіки. Між «чорноногими», що склали десятку частину людности Альжиру, росло переконання, що альжирців слід придушити силою зброї і терором, а для того треба змінити режим у самій Франції: на місце «гнилої демократії» поставити диктатора з надзвичайними уповноваженнями, який, мовляв, залізною рукою задушить альжирський повстанський рух. В Альжирі з обох сторін творилися жорстокі діла: убивства, допити арештованих з тортурами, нищення невинних за правилом колективної відповідальности, словом, систематичні погроми, яких зазнала Україна в роках 1919 і пізніших, коли з наказу комуністичного уряду, присланого з Москви, червона армія зносила з лиця землі українські села, що виявили спротив окупаційній владі. «Чорноногим» все здавалося, що паризький уряд не хоче доводити війну проти повстанців в Альжирі до кінця, і вони вимагали створення «сильного уряду» у Франції для організації «остаточної перемоги». В Альжирі французькі колоністи часто вели війну проти повстанців на власну руку і не слухали директив із Парижу. Авторитет уряду Франції упав, чого знаком було повстання в Альжирі 13 травня 1958 року, з участю війська і цивільних груп, ворожих до демократичного режиму. Виступаючи проти законної парламентарної влади, альжирські активісти надіялися на генерала де Голля: мовляв, він, ставши на чолі уряду Франції, «наведе порядок» у країні, і Альжир лишиться французьким. Франція була на порозі громадянської війни. Більшість французького парламенту, бачивши, що країна стояла перед катастрофою, покликала до влади де Голля, героя 2 світової війни. Йому дано надзвичайні права в державі. Де Голль зреформував конституцію Франції, надавши особливі права виконавчій владі, і при виборах до парламенту його партія мала перемогу. Нова конституція викликала велике невдоволення серед політичних партій (окрім голлістів). Але ці партії вірили, що авторитетному новому президентові удасться вивести Францію із скрутною ситуації.

Найбільше розчарування приніс де Голль альжирським «чорноногим» і всім прихильникам фашизму. Замість клича «Альжир — французький» новий президент говорив у промовах своїх про «мир між хоробрими» і нарешті заявив, що Альжир має бути альжирським. Очевидно, як політик, де Голль оцінив си-

туацію в Альжирі інакше ніж гарячі голови в війську та «чорноногі»: він рішив шукати компромісу з альжирським повстанським рухом, зліквідувати війну, яка поставила проти Франції цілий світ і шкодила її господарському розвитку. Ця політика де Голля викликала проти нього величезне невдоволення і ненависть серед багатьох командирів французької армії в Альжирі і серед «чорноногих». Та й у самій Франції шовіністичні кола повели шалену агітацію проти де Голля. Було кілька спроб тайної організації, що назвала себе «Організацією Тайної Армії», убити де Голля. В квітні 1961 р. група генералів французької армії, разом з цивілістами, затіяла державний переворот (Саян, Жуо, Шалль, Зеллер). Цей «пуч» був легко зліквідований. Але це був для де Голля сигнал, що він мусить поспішити з ліквідацією війни в Альжирі. Адже ж в армії падала дисципліна: частини французького війська, переведені з Альжиру до Франції, чинили погроми над альжирцями, що працюють у Франції (напр. у Меці).

В 1962 р. відбулося продовження переговорів французьких представників з делегатами альжирського ФНВ в Евіяні, на швейцарському кордоні. Для ситуації Франції характерне, що ці переговори були під надзвичайною охороною поліції, для забезпечення конференції від атентатів «Організації Тайної Армії». В квітні 1962 р. підписано договір між урядом Франції і ФНВ. Цей договір був затверджений всенароднім голосуванням, яке zorganizував французький уряд. Таким чином, де Голль може сказати, що за його політикою стоїть велика більшість Франції. Згідно з договором в Евіяні, Альжир здобуває незалежність на основі плебісциту, при чім для французької меншости в Альжирі забезпечується певні права.

Здавалося, що після довгих кривавих років перехід Альжиру до незалежного життя відбудеться у формах примирення ворогуючих груп людности цієї країни. На жаль, так не сталося. «Організація Тайної Армії» в Альжирі рішила діяти за правилом: «Ні тобі, ні мені!» В Альжирі почався терор «Організації Тайної Армії» проти арабів і проти тих французів, що виявили лояльність до паризького уряду і договору в Евіяні. Почалося руйнування урядових будинків, шкіл, лікарень, промислових підприємств, банків, словом, усього, що створила організаційна праця Франції в Альжирі від 1830 року. Побачивши, що ця стратегія «спаленої землі» безглузда, вожді «Організації Тайної Армії» покинули Альжир. В цьому кривавому хаосі тисячі французьких колоністів покинули Альжир, де вони народилися і виростили, і який був їх рідним краєм. Шовіністичний шал французьких фашистів звів на нівець плани французького уряду і провідників альжирського ФНВ: адже для організації адміністрації і господарства в новій державі арабам була по-

трібна поміч французького апарату — політичного і технічного, як також фінансова допомога Франції. Терор «Організації Тайної Армії» змарнував добрі наміри обох сторін, і серед альжирців після останніх днів панування «Організації Тайної Армії» в Альжирі зросла ненависть до французів взагалі і жадова помсти за учинені кривди.

Колоніальна війна в Альжирі — це свіжа ілюстрація тої кривди, що народ, який гнобить інші нації, сам собі кує кайдани. Коли б Франція після 2 світової війни пішла була шляхом Великобританії і поступово почала ліквідувати свою колоніальну імперію, то демократичний лад у Франції не був би загрожений, не була б пролита даремно кров тисяч людей з того й другого боку і не були б знищені великі господарські цінності. Також не мала б Москва морального успіху в своїй пропаганді в світі, мовляв, комуністи боронять «свободу народів проти колоніалізму». Події в Альжирі дають нагоду поставити також одно теоретичне питання: що було б з Альжиром, коли б у Парижі була влада комуністичної партії на чолі, наприклад, з Морісом Торезом? Чи погодився б комуністичний уряд Франції на відокремлення цієї колонії? На це дає відповідь вся політика Москви супроти колоній царського уряду. Проти визвольних національних рухів України, Кавказу, Туркестану, Прибалтики большевицька Москва послала своє військо як проти «буржуазних націоналістів», під кличем «визволення трудящих мас від панування капіталу». І, звичайно, знайшлися б між альжирцями свої комуністи в роді Скрипника, Затонського, Чубаря, Хвильового й інших фанатиків «загірньої комуни»: вони б помагали французькому «старшому братові» встановляти «диктатуру пролетаріату» над альжирськими феллагами, поки не побачили б куди вони завели свій народ своєю політичною сліпотою.

Після договору в Евіяні та після плебісциту 1 липня 1962 р. в рядах альжирського ФНВ вийшла наяв розбіжність щодо дальшої політичної лінії нової держави. Є в ФНВ «праве» і «лівє» крило. На чолі «правих» стоїть Бен Хедда: він хоче бути в співпраці з Францією і на основі вільних виборів створити парламентарний уряд. На чолі «лівих» стоїть Бен Белла, один із перших провідників повстання в Альжирі. В 1956 році його перехопило французьке військо при перелеті з Тунісу до Марокко, і Бен Белла просидів у французькій тюрмі аж до 1962 року. Огірчений довгою неволею на французів, Бен Белла не раз висловлював свою незгоду з договором між ФНВ й урядом Франції в Евіяні, хоч його призначено в уряді Бен Хедди заступником голови. Бен Белла хоче йти слідами єгипетського диктатора Нассера в політиці: він обстоює однопартійну систему в державі і хотів би здійснювати «арабський соціалізм» за прикладом Єгипту. Як відомо, в ідеології й практиці єгипетського

диктатора гротескно зливаються два елементи: ворожнеча до приватного капіталізму (це тим легше в Єгипті, де велику роллю грав закордонний капітал), віра у всесильність бюрократії, яка, мовляв, зуміє краще зорганізувати продукцію і розподіл в державному господарстві, та погорда до суспільної думки. Все в Єгипті накидає народові згори Нассер з своїми дорадниками, за прикладом центральних комітетів комуністичних партій тих країн, де діє диктатура комуністів. Нассер у своїй державі переслідує комуністів, але він великий політичний і особистий приятель югославського диктатора Тіта. Різниця між режимом Нассера і диктатурою в комуністичних країнах та, що комуністи «для ритуалу» прикрашають свої декрети фразами із Маркса-Енгельса, а Нассер здійснює удержавлення промисловости й торговлі в Єгипті без усякої «ідеології». Він може черпати мудрість державного господарства із історії стародавнього Єгипту, де теж було регламентоване згори народне господарство, кероване вишколоною бюрократією — «писарями». Чи захоче Нассер також заводити в Єгипті колективізацію сільського господарства, про це не будемо ворожити, але й це можливе: живемо в добі, коли озброєна до зубів і організована меншість може командувати незброєною і неорганізованою більшістю. Нассер має армію з старшинством, що йому вірне, отже він може рішатися на всякі експерименти, тим більше, що має перед собою приклади успішних диктатур в різних країнах Європи та Азії. Перед Альжиром, що став на шлях незалежности, є дві дороги в будучності: іти за прикладом західних вільних демократій, де шанується особиста гідність людини і її воля в рішенні основних проблем державної політики, чи наслідувати диктаторський «насеризм» з усіма його небезпеками й катаклізмами. Не треба забувати також про плани комуністів щодо Альжиру й Африки взагалі. Розмір комуністичних впливів на політику деяких альжирських провідників покаже будучність.

Як це буває майже в кожній революції, серед провідників визвольного руху в Альжирі після досягнення основної цілі виходять наяв розбіжності політичні й персональні. Альжирські повстанці в боротьбі проти панування Франції знали, чого вони не хочуть, але після досягнення незалежности вони не мають спільної політичної програми, яка б дала вираз тому, чого вони хочуть. Політична еліта Альжиру нечисленна і не стоїть на високому рівні, вона не має великого авторитету в тому елементі, що має фактичну владу в Альжирі, — в війську. В Альжирі після проголошення самостійности створився режим командирів армії Визвольного Фронту. Коли прем'єр альжирського уряду Бен Хедда дав наказ звільнити деяких командирів Армії Національного Визволення, то цей наказ не був виконаний. Головнокомандувач цієї армії полковник Бумедієнн

проголосив, що наказ уряду недійсний. Армія Національного Визволення фактично виконує владу в Альжирі: отамани цієї армії призначають в районах перебувань своїх частин цивільну владу (префектів), збирають податки і виконують часто поліційну владу, не оглядаючись на центральний уряд і часто незалежно від своїх вищих військових начальників.

Перед кожним урядом Альжиру, який створиться на основі відношення сил між суперницькими групами, стоятиме як головне завдання — підпорядкувати військо цивільній владі. Бен Хедда не мав успіху в цьому напрямі. Бен Белла, його суперник, заграє з військовими командирами, заявивши, що Армія Національного Визволення — це «найкращий ручитель завдань революції». Однак втягнення війська в міжпартійну боротьбу несе велику небезпеку для держави взагалі. І може статися, що знайдеться серед командирів альжирської армії група, яка захоче усунути від впливу «цивільних шпаків» і створить військову диктатуру, як це сталося в Пакистані, в Судані чи в деяких інших нових державах.

Приклад Альжиру може бути до деякої міри повчальним і для інших народів, що ведуть боротьбу за визволення від чужої влади. Народові, що має міста в своїй країні в руках чужинців, трудно визволитися. Але, як показує боротьба Альжиру, велику роль для успішного завершення визвольної боротьби грає міжнародня ситуація. Український народ більше пролив крові в боротьбі за волю ніж Альжир, почавши від 1917 року. Але Україна зустрілася в світі з загальним нерозумінням ваги української визвольної боротьби для знищення большевизму. Був час у 1919 році, коли большевицька диктатура в Москві висіла на нитці, і тільки надія на українське збіжжя тримала ту диктатуру якомсь при житті. Це ж Ленін в березні 1919 року писав до свого комісара Шліхтера, щоб прислав із України в Москву 50 мільйонів пудів збіжжя, бо без того, мовляв, «ми всі дамо дуба». (Див. «Дружба Народов», листопад 1957 р.). Але в той час європейські великодержави поставили були на карту «білої» Росії, якій хотіли підпорядкувати національні визвольні рухи бувшої царської імперії. Вислідом цієї короткозорой політики була перемога большевизму, бо Ленін умів пропагандою за «самовизначення народів аж до відділення і створення незалежних держав» прихилити до себе народи, загрожені білоросійським шовінізмом.

Проголошенням незалежності Альжиру не завершилися труднощі Франції. Хвиля французьких колоністів із Альжиру, що вернулися в стару батьківщину, не припинилася, і поворотці творитимуть елемент неспокою у Франції. Ті люди, що творили Організацію Тайної Армії, живі і вони безперечно будуть намагатися використати невдоволення альжирських французів тою го-

сподарською і душевною катастрофою, в якій опинилися сотки тисяч бувших колоністів Альжиру. До цього слід ще додати також значне число альжирських арабів, що були до кінця вірні Франції, воюючи на її боці проти ФНВ і тепер мусіли залишити рідний край, боячися помсти своїх земляків. Включення цих «переміщених осіб» у нормальне господарське життя Франції буде вимагати від французького уряду великої праці і значних коштів. Бувші французькі колоністи, що масово осіли в південних департаментах Франції, головним чином у Марсеї та околицях, озлоблені на уряд і на весь світ за те нещастя, що з ними трапалося. Виховані в колоніальному режимі, де вони почували себе «вищою расою», ці люди творитимуть небезпеку для нормального демократичного розвитку Франції. Їх розпач намагаються використати різні антидемократичні групи у Франції: комуністи і фашисти. Таким чином за помилки колоніальної політики, за спізнену деколонізацію мусить покутувати ціла нація.

СОЦІАЛІСТИЧНА АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ СХІДНОЇ ЄВРОПИ *)

Щоб зберегти живу соціалістичну думку народів Східної Європи і стимулювати дискусію, — щоб оцінити господарські і соціальні переміни у Східній Європі в світлі соціалістичних принципів, — щоб відновити правдивий соціалізм, очищений від тих спотворень, що сталися під комуністичним режимом, — щоб зберегти ідеологічний зв'язок між східно- і західно-європейськими соціалістами, — і вкінці, щоб скріпити ідейні принципи Соціалістичного Інтернаціоналу, у якому вона є об'єднана,

Соціалістична Унія Центральної і Східної Європи проголошує отсим цю декларацію основних соціалістичних принципів, яка подає

СОЦІАЛІСТИЧНУ АЛЬТЕРНАТИВУ ДЛЯ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Вона є інспірована ідеями, які виринули в останніх двох роках, явно або таємно, на форумі країн Східної Європи. Вона відзеркалює переконання, що соціалізм повинен дати відповідь на пекучі проблеми Східної Європи. Вона є побудована на аналізі течій і рухів за залізною заслоною і є вислідом дискусій і студій, в яких брали участь усі партії, що є членами унії.

Принципи і напрямні цілі, що містяться в цій декларації — становлять програму соціалістичної опозиції проти комуністичного режиму в Східній Європі.

---

*) В жовтні 1961 відбувся Конгрес Соціалістичної Унії Середньої і Східної Європи, на якому ухвалена ця «Альтернатива».

Соціалізм на свободі

Комуністична господарська і соціальна система була заведена насильно в країнах Центральної і Східної Європи, проти волі їх народів. Її ознакою є ліквідація національної незалежності, а що більше, насильницька анексія через ССРР клишніх незалежних республік, — заперечення людських прав і політичних свобод, — панування олігархії, контрольованої політбюром, невідповідальним перед народом, — надмірна централізація, придушена ініціатива і насильна ідеологічна уніфікація, — погрози, поліційний терор, чистки і екзекуції, — нові форми нерівності і визиску праці, — і вкінці, поступенне творення нової упривілейованої кляси.

Суспільство, яке створюється під комуністичним режимом, не заслуговує на назву «соціалістичного». Воно у кожному відношенні стоїть в найгострішій суперечності до соціалістичних цінностей і цілей.

Далекі від того, щоб здобути собі прихильність народів, комуністичні режими у Східній Європі зустрілися зі зростаючим незадоволенням і спротивом, що викликало гострі протиріччя всередині нових соціальних систем. Явний спротив у Східній Європі почався в 1953 р. протестними страйками в Чехословаччині і повстанням у Східній Німеччині. Він вивершився в 1956 р. повстанням в Познані і революцією на Угорщині. Цей процес не задержався на кордонах Советського Союзу, — як показує революта в таборі примусової праці у Воркуті, на далекій советській півночі.

Зродився новий спротив, який відкидає диктатуру і бореться за соціалізм на свободі; безперестанна боротьба проти соціальної демократії, проти «національного комунізму», «ревізіонізму» і «догматизму» всередині панівної партії — є доказом сили опозиції і її симпатії та підтримки з боку широких кіл трудового народу і молоді.

Соціалістична Альтернатива для Східної Європи ставить, як свою мету: національну незалежність, самовизначення народів і демократію в найширшому розумінні; в цьому міститься: республіканська форма влади, свобода слова, свобода преси, вільна виміна ідей і свободна критика, свобода організацій і зборів, дійсна гарантія проти поліційного терору, а передусім, вільний парламент, вибраний у свободних виборах, який може безстанно контролювати усю діяльність влади; демократію, щоб усунути державно-капіталістичні дії сучасної соціальної системи і уможливити розвиток правдивого соціалізму; вільні політичні партії, щоб виявити різноманітність їхніх програм і концепцій; перетворення політичних партій в добровільні об'єднання людей однакових поглядів і як гарантія охорони демократії

проти небезпеки тоталітаризму і проти того, щоб одна з політичних партій самовільно захопила владу і керувала цілим життям нації; свободу навчання і здобування освіти, можливість усіх ступенів освіти без дискримінації з причин релігії, політичного переконання або соціального походження; вільна творча діяльність письменників, мистців і науковців без обмежень і застережень і без залежності від директив державної влади або політичної партії; релігійну свободу, яка буде забезпечена через відлучення церкви від держави, без втручання держави в справи церкви, або церкви в справи держави.

Свобода висловлювати і поширювати ідеї і інформації — мусить бути забезпечена без всякої дискримінації через гарантію проти надужиття з боку тих осіб, які контролюють засоби інформації — пресу, друкарні, видавництва, радіо і телевізію. Кожному мусить бути забезпечений доступ до засобів інформації в дусі свобідної дискусії і толеранції, щоб різні ідеї, включно з критикою влади, могли найти свій вислів.

Плянунання для народу

Технологічний поступ і промислова експанзія уможливили в останніх роках у Східній Європі зріст життєвої стопи. Соціалістична Альтернатива передбачує таке господарське плянування, яке забезпечувало б рівномірний розвиток усіх секторів господарства без надмірної переваги тяжкого промислу на рахунок споживчих дїбр і сільського господарства. Сталінська господарська політика виголодження, яка обмежила особисте споживання на користь хоробливо-амбітних проектів, які служать советським зброєнням і експанзії советського імперіалізму, — мусить бути відкинена. Господарське плянування мусить сприяти вирівнюванню господарського поступу відповідно до природніх умов і людських потреб.

Акумуляція капіталу мусить бути зменшена до того ступня, як це дозволяє стан господарства, щоб працюючі люди не були висискувані. Усе, що буде по цій лінії заощаджене, має бути ужите для заспокоєння найконечніших соціалних потреб: будівництва мешкань, транспорту шляхів і залізниць, публічної служби, поліпшення і вирівнююча експанзія промислової і сільсько-господарської продукції. При нових інвестиціях в промисловому секторі належить дати першенство розитковій краєвих джерел сировини і творення нових підприємств і заводів, які базуються на доставах краєвої сировини, або виробляють добра масового споживання.

Постійне поліпшення і поширення соціалної опіки усіх типів і добробуту — мусить бути одною із сталих цілей господарсько-

го планування. На цьому полі мусить бути запевнена певна рівність і усі громадяни, без огляду на походження, політичні погляди, партійно-політичну або професійну приналежність — мусять мати право на здоровельну службу, старечу ренту і усі інші управління, що впливають із соціального забезпечення. Їх не треба вважати як дарунок добродійної держави.

Демократична контроля

Щоб забезпечити,

що народ має користати із найбільш можливих добродійств із багатства нації;

що громадянин, заробітчанин і споживач є охоронені перед надмірною концентрацією господарської сили в руках державної влади, плянувальної централі і великих промислових та торговельних монополів;

що господарська політика керується тільки потребами народу, а не матеріяльними інтересами промислової, державної і партійної олігархії, —

господарське плянування, а зокрема розпорядки, які торкаються добробуту народу, як також ці особи і установи, що мають вплив на розподіл народнього доходу та на диспозицію господарськими силами в конкуренційних змаганнях між особистим споживаннями і довготерміновими інвестиціями, — мусять підлягати свободній, добре поінформованій і чуйній публічній опінії. Господарське плянування мусить бути предметом ефективної демократичної контролі, в якій беруть участь представники різних секторів господарства й місцевого самоврядування. Політичні партії повинні мати вільну руку подавати виборцям під розвагу різні господарські пляни, але вони не можуть мати права давати директиви й накази плянувальним установам і керівникам господарських підприємств. Основні лінії, які визначають діяльність плянувальних централей і керівництва великих господарських підприємств, — мусять підлягати постійній контролі парламенту.

Публічна власність (усуспільнення)

Для успішного господарського плянування і з метою заведення соціальної системи, основаної на усуненні експлуатації, — публічна власність промислових підприємств, банків і транспорту є необхідною. Джерелом усього лиха в існуючій системі державного капіталізму не є публічна власність, а тільки її викривлення в комуністичнім режимі. Державний капіталізм мусить бути замінений дійсним соціалізмом. Він не може бути

заступлений довоєнним капіталізмом. Поворот до капіталістичного господарства не є можливий, ані бажаний.

Ринкове господарство

Господарське планування мусить бути обмежене до започаткування основних ліній в розвитку продукції і розподілу народнього доходу. Воно не може визначати детальних завдань для усіх секторів господарства. Держава мусить бути звільнена від надмірних господарських функцій. Вона має залишити усім галузям господарства повну незалежність діяльності і зовнішніх зносин, задержуючи собі тільки регулювання і контролю щодо виконання загальних завдань, покладених в основу господарського плану. Державна влада повинна виконувати функцію регулятора і контролера господарського процесу нації — не шляхом адміністративних наказів, тільки при допомозі господарських заходів, а передусім через раціональну інвестиційну, податкову і кредитову політику.

Відносно споживчих дїбр і послуг — процес децентралізації мусить іти рука-в-руку з відновленням ринкового господарства і сприянням господарського змагання між малими і середніми підприємствами, які є власністю і знаходяться в посіданні держави, кооперативів або громад та приватних осіб. Максимум господарського успіху можна досягнути тільки через створення умов, в яких поодинці підприємства користуються свободою ініціативи і діяльності.

Тільки атмосфера свободи може дозволити діяти господарським законам та функціонувати вільному ринкові і привернути значення категорії вартости та закріпити правильні критерії для оцінки ефективности господарства. Децентралізація продукції повинна в своїм результаті бути достосована до потреб споживачів. Децентралізація державної торгівлі повинна відкрити шлях розвитку раціональної, еластичної і добре функціонуючої служби розподілу дїбр. Добре просперуюче і правильно зрівноважене господарство вимагає комбінації планування колективної і приватної ініціативи.

Роля кооператив

Продукційні і споживчі кооперативи мусять бути незалежні від державної влади і побудовані на демократичних засадах.

Споживчі кооперативи повинні бути головним органом розподілу дїбр. Вони мусять мати цілковиту свободу для виконання свого завдання, як доставці товарів на ринок. Тільки пряма

акція і контролю з боку демократично організованих споживачів, може забезпечити успішне функціонування системи розподілу. Однак різноманітні потреби суспільства не може вповні заспокоїти — ані державою контрольована система продукції, ані кооперативно організована система розподілу. Для того є konieczним, щоб ці недостачі, незаповнені державою і кооперацією, — виповнила приватна ініціатива. Це є фальшива думка, що залишення навіть дрібних і середніх приватних підприємств мусить вести до відродження капіталізму.

Земля селянам

Земля мусить належати селянам, які її обробляють. Державні земельні господарства повинні бути задержані, оскільки вони є необхідні для спеціальних галузей сільського господарства або для наукових дослідів. Примусові контингенти усіх родів мусять бути знесені, а селянам мусить бути привернена свобода диспозиції їхніми продуктами. Завданням аграрної політики держави повинно бути творення селянських господарств оброблюваних силами родини, які мають до своєї диспозиції відповідні засоби продукції.

Добровільні і демократичним методом адміністровані кооперативи для закупу і продажі, спільного вживання машин, удобрення і спільної обробки землі — повинні творити основу для осягнення вищої продуктивності, підвищення життєвого рівня і забезпечення сталого поступу.

Професійні спілки для охорони робітників

Заробітня платня мусить бути устійнена у свободних переговорах між професійними спілками і публічними або приватними працедавцями. Свобідно домовлені колективні договори мусять мати на увазі в першій мірі заробітню платню і умовини праці. Професійні спілки мусять бути перемінені на добровільні об'єднання робітників, які є цілковито незалежні від державної влади і політичних партій, а їх головним завданням є старатись про тривале поліпшення умов життя і праці робітників. При помочі своїх органів в підприємствах, вони повинні стояти на сторожі робітничих інтересів, де є актуальні питання безпеки при праці, вербування робітників, їх вишкіл і підвищення, як рівнож скарги і всякі спірні справи. Усі форми експлуатації праці, такі як соціалістичні змагання, стахановщина і всі форми неоплачуваної праці — мусять бути усунені. Замість цього належить підтримувати солідарність робітників в їх змаганнях

за поліпшення життєвих умов. Вони не можуть працювати при умовах, які їм не відповідають, і вслід за тим, вони мусять посідати право відмовитись від своєї праці; право страйку мусять бути забезпечене. Приділ праці може наступити тільки за добровільною згодою; усі форми примусової праці мусять бути відкинені і професійні спілки не можуть ніколи прикладати своєї руки до примусового переселювання робітників у віддалені околиці далеко від їхнього дому.

Щоб дійсно виконати своє головне завдання охорони заробітної платні робітників і їх умовин праці, професійні спілки мусять:

бути спроможні впливати на господарську політику влади, поодиноких секторів господарства і органів місцевого самоврядування, бути вільними від всяких функцій, яких не можна злучити з їх головним завданням, бути організаційно сепаровані від робітничих рад, які існують як органи робітничого самоурядування; вони ніколи не можуть ідентифікувати себе з управою підприємства; особи, які мають керівні адміністраційні функції, — не можуть бути службовцями професійних спілок.

Господарська демократія

Як перший ступінь на шляху від державної власности засобів продукції — до соціалізації, свобідно вибрані робітничі ради в кожному підприємстві мусять стати органами повного робітничого самоурядування. Робітники мусять дістати уділи в зисках їхнього підприємства.

Замість бюрократично веденого підприємства належить утворити для кожного сектора господарства спеціальні органи, які мають складатися із представників професійних спілок даної господарської ділянки, технічного персоналу, держави, місцевого самоврядування, консументів, кооператив і приватного сектора.

Вигляди на майбутнє

Центр боротьби за свободу находиться внутрі країн Східної Європи; там буде вирішено, в який спосіб відбудеться еволюція в напрямі правдивого соціалізму. Тут може Соціалістична Унія Центральної і Східної Європи, об'єднання соціалістичних партій на чужині — виконати тільки допоміжне, хоч і великої ваги, завдання: видвигнути Соціалістичну Альтернативу, як відповідь на комуністичну доктрину і її проголошення, поки є заборонена свобідна діяльність соціалістичних партій в поліцій-

них державах Східної Європи; будити і ширити розуміння течій і рухів, існуючих за залізною заслоною; закликати до моральної і політичної підтримки для справи визволення націй, що наводяться тепер під тоталітарним комуністичним режимом.

Шлях до реалізації напрямних тез, які є змістом Соціалістичної Альтернативи — не є легкий. Боротьба уже почалася, заповідаючи глибокі зміни, які мусять прийти. В цій ситуації є тим більше конечним вияснити соціалістичні цілі в процесі підготовки майбутніх розправ. Зовсім природно, що в цьому комплексі проблем є і будуть різниці в розвитку серед поодиноких країн Східної Європи, як рівнож і форми боротьби за демократичний соціалізм будуть між собою різнитися. Але найменший поступ на шляху до свободи в одній країні мусить мати глибокий, революціонізуючий вплив на цілу Східну Європу та відкривати нові можливості і перспективи для демократичного соціалізму.

Міжнародня співпраця

Соціалістична Унія Центральної і Східної Європи вітає поступ, досягнений на шляху об'єднання вільної частини Європи. Високий ідеал Об'єднаних Держав Європи знаходить у народів Східної Європи сильний відгук. Їх ізоляція від західної частини континенту була доконана насильством, проти їх волі та всупереч їх бажанням. Під советським режимом відносини між східно-європейськими державами та між кожною з них і Советським Союзом склалися так, що вони служать інтересам советського імперіялізму, а не для добра і в користь тих же народів. Ця насильна уніфікація стоїть в найгострішій суперечності із принципами добровільної згоди, рівноправності і соціалістичного інтернаціоналізму. На сході Європи створено нову імперію, в якій номінально незалежні держави є zdeградовані до становища колоній, експлуатованих усіма способами в користь СССР.

Соціалістична Унія Центральної і Східної Європи вірить, що країни Східної Європи після відзискання їхньої свободи, увійдуть в найтісніший зв'язок із спільними європейськими інституціями.

Географічне положення, досвід минулого, найновіші господарські перемини і спільні проблеми, що випливають із домінуючого советського режиму, — викликали конечність найтіснішої співпраці і об'єднання усіх східноєвропейських країн на основах демократії і соціалістичного господарського планування. Ця мета може бути досягнена через об'єднання цілого східноєвропейського простору і через регіональні об'єднання, такі як: балканська федерація, дунайська федерація, балтійська федерація, або

інші об'єднання сусідуючих країн. Такі регіональні спілки можуть бути створені тільки за згодою свобідно вибраних парламентів. Кожна регіональна європейська і східноєвропейська спілка націй мусить плекати політику мирного співжиття з усіма країнами; її не можна розуміти як мілітарне угруповання, відсепароване від інших держав світу, або їм вороже.

Об'єднаним Націям належить уділити повну підтримку, а їх авторитет мусить бути скріплений у всякий спосіб. Щоб забезпечити панування права у міжнародніх відносинах, щоб запобігти війнам та завести ефективну контролю роззброєння — для цього є остаточним завданням — створення світової влади.

Володимир Старосольський

ОСНОВИ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ

В останньому часі досить багато пишеться і дискутується в нас на зборах і в пресі про істоту і джерела російського імперіалізму. Одна українська політична група (УГВР), шукаючи шляхів нормалізації українсько-російських взаємин, твердить, що російського імперіалізму не можна утотожнювати з російським народом, бо носієм і суб'єктом цього імперіалізму є тільки: «уряд», «правляча верхівка», «царський режим», «провідна верства», «панівна система ССРС», «ЦК КПСС», «уряд ССРС», — а не Москва, російська нація, російський уряд. У всіх тих випадках пропускається систематично основний прикметник: «російський».

Тут подаємо погляд одного з найвизначніших українських політичних мислителів, соціолога і теоретика національної проблеми, проф. д-ра Володимира Старосольського, із його знаменитої праці «Теорія нації», що появилася у Відні в 1922 р. у виданні Українського Соціологічного Інституту (стор. 48-50). В. Старосольський доводить, що московський месіанізм і імперіалізм впливає із сучасного національного джерела, із суб'єктивного стану російської національної спільноти і є проявом її стихійних стремлінь.

В. Старосольський був арештований московською большевицькою владою у Львові восени 1939 р. та вивезений на заслання до Казахстану, де він помер в неволі в Марійську, дня 25 лютого 1942 року.

Редакція

В новій формі та з новою силою виявився національний месіанізм в найновіші часи там, де з точки погляду абстрактної логіки найменше слід би було його сподіватися: в революційній Росії.

Його поява така характеристична, що треба навести її просто як «шкільний проклад», в якому стихійність національних почувань, їх глибоке ество проявляється, не зважаючи на сві-

дому волю і ставлені нею цілі. Ніколи розумова концепція політичного руху не була так різною від його психічного змісту, як ідеологія, прийнята російською революцією — від психології національного месіанізму. Французька велика революція голосила права нації, націю вважала носієм прав, за які боролася (народня суверенність), і героєм революційної боротьби. Російська революція поклала в основу своєї ідеології право трудового люду усього світа і цей люд, всесвітній пролетаріят, вона признала своїм героєм. Цей герой російської революції, це логічне заперечення думки про «націю», як замкнену суб'єктивну цілість. Логічно ідеологія всесвітньої соціальної революції ділить людство не на нації, тільки на борючіся класи, з яких кожна, без огляду на національні межі — всесвітня, одноціла спільнота. Такій концепції відповідав би послідовно тільки психічний вияв класового, а не національного месіанізму. Коли ж сталося інакше, то це доказ непереможної сили стихії. Вона не в'яжеться з формальною, розумовою логікою. Вона — прояв сил, що діляють «причиново» по законам гуртової психології. Через це власне національний месіанізм російської революції особливо інтересний і заслуговує на те, щоб приглянутися йому ближче.

Програмою своїми політичними кличами революційна Росія пірвала всі зв'язки з минулим: одним із перших її вчинків було відречення від почувань старої, «національної» Росії, з усіма її побажаннями та стремліннями. «Товарищ, винтовку держи, не трусь! Пальнем-ка пулей в святую Русь»¹⁾ — було домінуючим тоном революції. А стихійно, шляхом нестримного біологічного процесу, стара російська національна спільнота не тільки не розсипалася під ударами революції, але безперечно скріпилася, поглибила свою самосвідомість та розвинула нечувано свою життєву енергію. Революційний месіанізм, яким надихані твори найвизначніших поетів російської революції, — а саме поезія, найбільш безпосередній, отже і найциріпший та найвірніший вислів дійсних настроїв та почувань, — є в своїй істоті щиро та глибоко національним. В цьому напрямі не може бути ні тіні сумніву.

«О Русь, Приснодева, поправшая смерть!»²⁾ захоплюється Єсенін, і кличе земляків: Эй, Россияне! Ловцы вселенной. Неводом зари, зачерпнувшие небо — трубите в трубы!»³⁾. Чи ж це не стара пісня про вибраний нарід?

Подібно відзивається Клюев:

«Китай и Европа и Север и Юг

«Сойдутся в чертог хороводом подруг,

Чтоб Бездну с Zenитом в одно сочетать.

Им Бог — Воспреемник, Россия же мать».⁴⁾

Росія тут і там, скрізь осередком, довкола якого обертають-

ся події світу, скрізь вона є месією, носієм нових правд, нового ладу не тільки для себе, а для всіх народів.

Найясніше, може, висловлює цю думку, чи радше віру А. Белій. У вірші «Родина» він каже просто: «И ты, огневая стихия, — Безумствуй, ожигая меня, — Россия, Россия, Россия, — Мессия грядущего дня!» Той же поет в поемі «Христос Воскресе» присвячує Росії ось які слова: «Россия, — Страна моя — Ты — та самая, — Облеченная солнцем жена, — К которой — Возносятся Взоры... — Вижу явственно я: Россия, — Моя, — Богоносица — Побеждающая змия...».⁵⁾

Врешті у згаданого вже Блока в поемі «Скити» національний месіанізм дзвонить натягнутою на найвищий тон струною національного самопочування, яке переходить нескрито в стихійний національний імперіалізм. Росія на межі двох світів, Європи та Азії, Росія рішаюча про вислід віковичного бою між ними обома, — Росія вибиваючися отсеку спеціальною місією на тлі усього світу, — це тема поеми. Але головне в ній не питання, як сповнить Росія цю свою місію. Вона може виконати її так, або інакше — для Блока найважливіше не це. Для нього головне, що це власне Росії припала отся рішаюча роль, що Росія держить в своїх руках долю світу, що вона непобідима.

«Мильоны — вас. Нас — тьмы, и тьмы, и тьмы.

Попробуйте, сразитесь с нами!

Да, скифы — мы. Да, азиаты — мы.

С раскосыми и жадными очами!»

Так починається поема. І не в історіософії, а власне в цих словах лежить її істотний зміст: це визов Європі, диктований почуттям своєї окремішності, почуттям існування Росії, як окремої суб'єктивної цілоти та почуттям її нічим непереможної сили. «Скифы» це стихійна маніфестація стихійної життєвої сили російської національної спільноти, голос російської нації.

Месіанізм, як основний тон у найвизначніших поетів російської революції підносить критик Іванов-Разумнік в статті, під характеристичним заголовком «Россия и Инония.»⁶⁾ В цій статті, а ще більше в статті «Испитание в грозе и буре»,⁷⁾ Іванов-Разумнік стає сам речником учення про Росію-Месію. Особливо цікава друга з названих статей. В ній виводить автор генезу думок, висловлених наведеними тут поетами, особливо ж генезу «Скитів». І не помиляється, вказуючи на джерело, з якого вийшли «Скити». Це те саме джерело, з якого брав Пушкін надхнення, «Клеветникам России», з якого пив Тютчев, яке дало Вол. Соловійову надхнення для «Панмонголізму», «Дракона» і «Трьох розговорів».⁸⁾ Так є, не зважаючи на усі різниці, викликані змінними обставинами.

«Два вороги стоятъ лице в лице: московський «скит» і європеець, міщанин, нова Росія і стара Європа. І якщо Росія має мі-

сію, то ось вона: розірвати з середини старий світ Європи своїм „скитством”, своїм духовним та соціальним „максималізмом”, зробити те саме, що колись старий світ зробив в протилежнім напрямі з духовним та соціальним максималізмом християнства. Старий світ увійшов в це «варварство» та розірвав його з середини: він оміщавив собою християнство. І ось тепер місія нової Росії — напоїти духом максималізму „культурний” старий світ». ⁹⁾ Так доповняє критик думки поетів. Правда, він застерігається, що як «скити» та і «міщани» є інтернаціонального, і то суто національного джерела, з якого пливе весь російський месіанізм. На протязі століття остався він незмінним по суті, не зважаючи на змінені, а то і на зовсім навідворот перекинені відносини. І ця власне обставина показує, що російський месіанізм узасаднений не цими відносинами, не річевою раціональністю, а випливає із суб’єктивного стану спільноти, є проявом її араціональної стихійної волі.

---

¹⁾ Александр Блок, поема «Дванадцать», стор. 57, вид. «Скифы», 1920.

²⁾ Сергей Есенин «Триптих» (Изд. «Скифы»), 1920, стор. 8.

³⁾ Там же, стор. 27.

⁴⁾ Н. Клюев, «Песнь солнценосца» (Изд. «Скифы»), 1920, стор. 7.

⁵⁾ Андрей Белый, «Христос Воскресе» (Изд. «Скифы»), 1920, стор. 57.

⁶⁾ Изд. «Скифы», 1920.

⁷⁾ Там же.

⁸⁾ «Испытание», стор. 23 і наступні.

⁹⁾ «Испытание», стор. 37

Микола Галій

ПРО ФАЛЬШУВАННЯ ІСТОРІЇ

Характеристичною рисою російської ментальности є її нетерпимість до всіх неросійських народів, які були завойовані мілітарною силою на протязі століть і опинилися під владою, чи то абсолютної монархії царів, чи під диктатурою російського великодержавного большевизму. До визвольних стремлінь народів Росії росіяни, передовсім їхня провідна верства, інтелігенція, за рідкими вийнятками, завжди ставилися негативно. Національна мозаїка Росії була й залишилася до сьогодні її Ахіллевою п’ятою. Концепція розв’язки національного питання, являється для росіян утопією, яку треба поборювати всякими способами: брехливою пропагандою, фальсифікацією історії, а навіть фізичним терором.

Ставлячи таке твердження, подамо характеристику Росії пера визначного знавця міжнародних проблем, проф. Владаса Станки, який у статті «Російська імперія» в журналі «Іст енд Вест», (Лондон) пише:

«Якщо відкинемо погляд, що російський народ не є причиною фундаментального насильства сталінізму, то де ж шукати винного елемента? Щоб дати відповідь, треба знайти принцип, який можна застосувати, як до російського сталінізму, так і до німецького гітлеризму. І при цьому виходить, що існує одне спільне, що впливає на політику і характеризує обидві нації — великопростірність їх держав.

Після змінення татарської неволі на Сході Європи, *прийшла ще гірша неволя московської експансії*. Царі московські досягли т. зв. «об'єднання» земель різними способами, а головною *брутальним насильством*.

Росія від жовтня 1917 р. — це, не перемога революції над державою, але навпаки, перемога держави над революцією. Зростання советської сили не є зростанням соціалізму, тільки посиленням російського імперіялізму. Ідея розбиття Росії здається на перший погляд кольосальним завданням. Проте багато допоміжних сил перебуває в орбіті самого СССР. Хто ж бо прагне великої Росії? Окраїнні народи, що їх силою втиснено в рами Росії напевно цього не бажають. Інші народи насильно зятягнені до СССР, в голоді, нужді та неволі, тим менше собі цього бажають. Нічого дивного, що сепаратизм є сьогодні найбільшим і найшляхетнішим принципом мислення людей в цих країнах. Правда, вони сьогодні не мають змоги довести цього діями, але вони докажуть це, коли прийде пора ліквідації російського Левіятана».

Яскравим прикладом у Російській імперії є Україна. Коли пригадати Переяславський договір, заключений в 1654 році гетьманом Богданом Хмельницьким з московським царем Олексієм Михайловичем, — скрізь і на кожному кроці, від офіційних заяв російської політичної еліти і псевдоісторичних актів, переконаємось про перфідну пропаганду і найпримітивніше фальшування історії про цей визначний в нашій історії державно-політичний акт. Багата література, не тільки українських, але деяких російських істориків і правників, заперечує російську гіпотезу, що Переяславський договір був актом інкорпорації України Московією, а навпаки, Україна з'єдналася з Московським царством на основі персональної унії, що договір 1654 року утворив тільки мілітарний союз між двома суверенами для оборони перед нападами сусідів: Польщі, Туреччини і Криму. Є наявним фактом, що й після договору європейські держави не поривали дипломатичних стосунків з Україною. Коли б гіпотеза російських імперіалістів була правдива, то напрошується питання: чому цариця Катерина II. анулювала цей договір 1764 року, тобто 110 років після заключення його в Переяславі? Ясно, що щойно після того

Україну насильно підпорядкували Москві, та щойно тоді заведено безоглядну централізацію по лінії політичній, культурній і економічній. Ось, що пише про це російський учений проф. Геннадій Федотов в статті — «Доля імперій» («Новий журнал ч. 16, 1947):

«Ми уявляли за схемами російських націоналістів, що малороси (українці), нидіючи під польським гнітом, тільки й жаждали, щоб об'єднатися з Москвою. Але українці в Польсько-Литовській державі всисали в себе надзвичайно багато елементів польської культури й державности. Москва з її східним деспотизмом була їм чужа. Коли релігійні мотиви схилили Козацтво до унії з Москвою, тут на нього чекали гріки поневіряння. Московське віроломство не забуте й досі...

У нас на очах народжувалась нація, але ми заплющували на це очі. Нації не було, але вона народжувалась віками, і в дедалі прискореному темпі за наших днів. 1917 рік був актом її офіційного народження. Російські націоналісти перші помітили небезпеку, що загрожувала імперії. Вони відповіли на неї посиленням русифікації, цькуванням інородців, глузуванням з українців і жидівськими погромами. Коли у Велико-Росії переміг большевизм, від неї почали тікати як від чуми. Большевики силою зброї зібрали імперію і терором».

Про думки і настрої російських націоналістів свідчать такі факти.

В 1933 році, коли на Україні вимирали мільйони від штучно створеного голоду, коли десятки тисяч українців з жінками і дітьми виселяли з України в Сибір на смерть, коли явно розцвів російський націонал-шовінізм, і державна пропаганда видвигала культ усього російського, в той час російська еміграція ось як писала у своїй пресі:

«Цікаві діла творяться тепер на Радянській Україні; там під ширмою беруть назад ту «зверхукраїнізацію», яку большевики роками вважали за один із головних своїх здобутків у національній політиці. Нема чого казати, що постуляти українців не були виконані до кінця, право українського народу на політичне самовизначення, врочисто проголошене в конституціях — союзній і українській, було тільки одним із численних демонстративних гасел комуністичної влади, призначених для місцевих і заграничних простаків (підкрес. наше), але в жадному разі не для виконавців волі «червоного вождя», що в тасмних циркулярах забороняв навіть про це згадувати...

Постишев поспішив заспокоїти схвильованих патріотів, але його заява не міняє справи; поворот є безсумнівний і красні дні «галицьких зверхукраїнізаторів» минулися. Зусиллями русских людей, що живуть в Малоросії й Новоросії, злочинна політика скасована, віримо, безповоротно». (Возрожденіє, ч. 2959, Париж, 9 липня 1933).

Це писали «білі» російські союзники большевицьких шовіністів в бажанні збереження єдності й неподільності імперії.

Пропаганда російського шовінізму викликає почуття образи, а при цьому злобу й ненависть до росіян. Прикладом для цього є проголошення проф. унів. Жанны Герш, яка в доповіді про познанський процес 1957 р. сказала:

«І на процесі, і в розмовах проявились ось які настрої обжалованих і всього населення Польщі: 1) Виразна, пекуча ненависть до росіян — окупантів країни й їх спеціальної поліції. 2) Огидна відраза до брехні. На процесі один з оборонців одверто заявив, що юрба робітників протестувала не так проти злиднів, як проти брехні, що обгорнула країну.»

«Яку ненависть до всього російського проявляють мадяри, доводить факт, що мадярська молодь в час революції в 1956 р. палила публічно твори Петєфі, перекладені на російську мову.» (Сов. Культура ч. 36).

За дивогляд можна б уважати звідомлення в «Новому Русскому Слові» Нью-Йорк, 15 травня 1962 р. про «Торжественное собрание посвященное 1100-летию Руси». Російський історик Н. Ульянов говорить у своїй доповіді:

«... Російська держава виникла зразу, як багатонаціональна, і не було в ній панівної нації... Росія велика від народження, а не силою завоювань. Це треба пам'ятати в дні широко розповсюдженого міту про віковий російський імперіялізм і завоювання... Репресії проти окремих національних партій полягають в боротьбі з непокорою, а не в переслідуванні національностей...».

На жаль ці погляди поширені серед білої еміграції, як і в ССРСР.

Зайвим було б полемізувати про це з авторами подібних доповідей з погляду їх науково-історичних вартостей, у яких брак уваги до історичних фактів, до правди, що визначаються розумовою ясністю й виразністю.

Слід звернути увагу на те місце в доповіді, де доповідач намагається переконати слухачів, що в Росії не було ніяких національних конфліктів і, що не було ніякої несправедливості в ставленні до національного питання. Репресії проти поодиноких національностей проявлялися, мовляв, в боротьбі з непокорою, а не в переслідуванні національностей.

Тому слід процитувати слова із московського місячника «Русская Мысль» (березень 1905 р.) на цю тему.

В статті — «Краткий очерк из истории отношений русских цензурных законов к украинской литературе», читаємо:

«1903 рік для України був сумним ювілеєм сорокаріччя з часу видання урядового указу, який проголосив переслідування української літератури в Росії.

Історія російської цензури незвичайно сумна. Для України в Росії завжди видавалися спеціальні цензурні закони і застосовували їх з драконською жорстокістю

Цілком не те було в Московії. Безграмотний і некультурний народ в Росії XVI-XVII століття дивився на книгодрукування, як на діло диявольське, еретичне.

Єпископи Московії пильно слідкували за тим, щоб не допускати народ до освіти. Всі класи Московії сприйняли книгодрукування дуже неприхильно.

В Україні приватні друкарні були ще в XVI столітті при церковних братствах. В них друкували й світську літературу.

Після приєднання України до Московії, в московському царстві вперше з'явилася цензура для України.

З 1720 року слідкують за тим, щоб в українській літературі не було ніякої «розні» та окремого наріччя. Пізніше такі ж укази виходять 25 січня і 20 березня 1720. Ці укази для України були великим ударом, бо вони нищили ледве народжені слабі початки української літератури.

Після київської катастрофи 1847 року, цензурний нагляд за українською літературою посилено і, щоб запобігти пропаганді, не хетувалося жадними засобами, в тому числі й шпигунством та доносами.

Невинний збірник українських народніх пісень. А. Метлинського цензура тримала повних сім років (1847-1854). Другий збірник Метлинського «Альманах» пролежав в цензурі два-три роки і повернувся звідти зовсім покалічений: майже половину тексту в ньому було закреслено. Кожне речення, в якому зустрічалось слово «воля», цензор немилосердно перекреслював, навіть, коли б там говорилось лише про те, що *кинь гуляв на «волі»*.

«В 1853 р. київська «Временная Комисия» хотіла видати окремою книжкою літопис Граб'янки і послала рукопис до київського цензора Мацкевича. Цензор вирішив викинути з тексту ті місця, в яких, на його думку, проявлялася прихильність до української національності. Коли голова комісії спротивився тому, висловившись проти таких поправок історичного пам'тника, то «Главное Управление по Делах Печати» мотивувало це тим: «Высочайшее Повеление» указом зобов'язало цензорів строго слідкувати за тими місцями в українських книжках, де трактується про народність та українську мову, щоб українці не давали переваги любові до рідного краю перед любов'ю «к отечеству».

«Київський губернатор вважав за небезпечне й шкідливе видання Нового Заповіту в українському перекладі».

«Міністер внутрішніх справ заборонив друкування «на малоросійском языке» книжок так духовного змісту, як і «учебных вообще», призначених для початкового читання народом».

«Строгість цензури дійшла до того, що заборонила видання

збірника звичайних українських пісень. Щойно після заміни українського тексту пісень на французький, цензура дозволила видавати».

«П'єси, навіть побутові, належали до заборони, якщо їх було написано за зразком російських або європейських п'єс справжньої літературної вартости».

Аналізуючи нинішні суспільні явища, треба ствердити, що всі народи нашої планети спонтанно змагаються з колоніалізмом і досягають самовизначення і самостійності. Одинока Росія є сьогодні найбільшим колонізатором і йде слідами російської націоналістичної історіографії XVIII і XIX століть. Боротьба з російським імперіялізмом може бути єдино доцільною й успішною тільки на базі антиколоніалізму, принципу самовизначення народів і соціальних реформ. Ліквідація колоніалізму в Африці й Азії не може поминути російського колоніалізму в Європі.

Тому цей тупоголовий крик за гегемонію Росії над усіма націями, ця галаслива пропаганда про неминуче злиття націй і переконання про вищість всього російського. Росіяни по цей і той бік залізної заслони у своїй засліпленості втратили всяке розуміння стихійної і природної суті національних рухів поневолених народів.

ІСТОРИЧНІ МАТЕРІЯЛИ І ДОКУМЕНТИ

Андрій Жук

АВТОБІОГРАФІЇ ЕРУПЦІВ

Збираючи матеріали до історії РУП (Революційної Української Партії), що була основана 1900 р., а в 1905 р. змінила назву на УСДРП (Українську Соціал-Демократичну Робітничу Партію), звернувся я в 1921 році листовно до цілого ряду членів партії, що перебували тоді на еміграції в різних краях Західної Європи, з проською: подати біографічні відомості про себе, у зв'язку з діяльністю в рядах РУП-УСДРП. З перебуваючими тоді у Відні товаришами особисто про це порозумівався.

В умовах нелегального існування партійних організацій уся їхня діяльність закривалася тайною, особливо персональний склад керуючих органів, і уявлялася частинно тільки в наслідок провалів організацій, масових обшуків і арештувань та судових процесів. Але ж не всі організації зазнавали руйнуючих провалів, а зруйновані скоро відновлялися і велика пайка діяльності тих і других була невідома для органів безпеки (охранки, жандармерії і пр.), не була предметом доходжень і репресій, не діставалась до публічного відома, не попадала до преси.

Після революції 1917 р. багато появилася друком матеріалів

до історії революційного руху на Україні, з архівів охоранки і судових установ, але ці матеріяли здебільшого тільки доповнюють ті відомості, що були вже раніш знані, а багато фактів лишаються далі невідомими, особливо про українські революційні організації. Їх могли б виявити тільки живучі ще члени організацій, учасники або свідки подій. Особливо це треба сказати про роки найвищого підйому революційного руху, а саме про 1905-1907 рр., коли він був масовим і слабо контрольованим органами безпеки.

Наприклад, хліборобські страйки 1904-1905 рр. на Правобережжі виникли головно наслідком пропаганди РУП, але ми нічого, або майже нічого не знаємо про людей, які були організаторами і керівниками тих страйків. Політичні виступи 1905 року на Лівобережжі в значній мірі також були ділом РУП, особливо в селах і в менших містах, але ця роля РУП в тодішніх подіях зовсім не відбилася в партійній пресі, бо вона якраз в тому часі перестала виходити — від вересня 1905 до початку 1906 року. (За кордоном була припинена, а в Росії ще не була відновлена.) Наслідком цього всі події того часу йдуть на рахунок російських революційних організацій.

Крайній був час відвойовувати для РУП-УСДРП належне їй місце в революції на Україні 1905-1906 рр., через заподання її членами фактичних відомостей з діяльності партійних організацій і їхньої ролі в загальних революційних виступах тих часів, як залізничі і всякі інші страйки, демонстрації ітп. Такими мотивами керувався я, звертаючись до товаришів з просьбою подати свої автобіографії, у зв'язку з діяльністю в РУП-УСДРП.

На жаль, мало хто відізвався на мій заклик і не всі, хто відізвався, зробили це так, як треба було зробити. А все ж набралось півтора десятка автобіографічних листів і записок визначних членів РУП-УСДРП, що містять багато фактичних відомостей з внутрішнього життя і діяльності партійних організацій і являються цінним матеріалом для дослідів над історією партії, доповнюючи той матеріял, що міститься в спогадах цілого ряду членів партії в журналі «Наш Голос», Львів, 1910/11 і в інших публікаціях.

На перше місце ставимо тих товаришів, що працювали коло партійного видавництва за кордоном, хоч під формальним оглядом вони навіть не були членами партії, а тільки її симпатиками, як приналежні до іншої держави.

ВАСИЛЬ СІМОВИЧ

(Технічний редактор видань РУП в Чернівцях в 1902-1903).

Родився 9 березня 1880 р. в Гадинківцях, повіт Гусятин, на галицькім Поділліу. Батько дяковчитель, мати попівна з Проко-

повичів. Народну школу скінчив в селі, гімназію (польську) в Станиславові 1899 р. Товарищував в гімназії з М. Лозинським. Черновецький університет скінчив 1905 р., потім учителював в учительській семінарії. В 1905 р. склав учительський іспит з української мови і класичної філології, — в 1913 р. — докторат з філософії. В 1915-1918 рр. працював в таборах полонених в Австрії і Німеччині, в 1919 р. у Військовій місії УНР в Німеччині провадив просвітній відділ для полонених, потім був редактором видавництва Оренштайна в Берліні.

«Якось у лютому 1902 р., — оповідає Сімович, — приїхав до Чернівців Муха-Антонович із готовим матеріалом до першого числа «Гасла». Я був тоді на другому році філологічного факультету. Його післали до Чернівців зі Львова, бо матеріал був такий, що боялися конфіскати й процесу (хвалено терор). Я не міг підписуватися за редактора, бо не мав ще 24 роки, тому редактором став Когут, який дуже радо на те згодився.

Перше число (березневе) друкувалося в друкарні «Руської Ради», але ж після його конфіскати патріоти викинули «Гасло» з друкарні, й ми мусіли податися до нової друкарні «Австрія». Матеріал нам увесь прислали, а я був тільки технічним редактором. Як чого не доставало до 8-ої сторінки, то я доповнював коротенькими звітками із соціалістичного руху в світі й українського життя. Пригадую собі, що до першого числа дав статтю д-р Галіп (псевдо Гутта)¹⁾ п. н. «Зпід Карпаття». Новинки брали ми обидва, я й Когут, із «Соціалістичне Монатсгефте».

Увесь матеріал ішов через мої руки, на мою адресу, так само і гроші: все платив я сам і поквітовання одержував, передаючи їх пізніше Мусі. На вказані адреси я вислав рекомендованою посилкою кожне число «Гасла» на Україну, — решта йшла транспортом через Добринівці (у нас на Буковині — в Галичині іншим шляхом). Той шлях винайшов покійний Гордий, що був родом з Добринівців. Тим пунктом переходило багато людей опісля на Україну, доки в 1903 р. через зраду не влопався там Гаврилко, Грицько Ткаченко, та ще дехто — Сахаров, думаю, 1904 р.²⁾

Я мав у себе ключ до шифрування листів і сам точками в «Гаслі» давав знати, що й як. За мною стежили потрохи в Чернівцях, але неприємностей мені не було ніяких. Когутові виточили процес за терористичну статтю, він відбувся в липні 1903 р. і його виправдали. Відносини були такі, що ті, що мали судити, давали вказівки, як боронитися (прокурор Михальський через проф. Стоцького), боронив формально Когута д-р Дутчак, відомий адвокат в Чернівцях.³⁾

Кореспонденція йшла через мої руки. У першому році найбільше матеріялів до «Гасла» прислали Козіненко (хроніка), Скоропис. Статті всі були писані рукою Мухи.⁴⁾ Із Ляйпціга над-

силав постійно статті Михайло Русов, що підписувався Тоцький. Муха був автором книжечки «Козаччина», що теж вийшла в Чернівцях, під моєю редакцією.

Якось від літа 1902 р. приїхав Муха і редагував уже сам «Гасло». Все це робилося в моїй кімнаті на Metzbergasse 10, бо я не хотів, щоб Муха заявлявся на поліції, а в мене можна було і так жити, не заявляючись. Після його від'їзду я знов редагував «Гасло» враз із Когутом...

До нас приїздили всякі люди й відправляли літературу. Пригадую собі, що знамениті валізки й пакунки робив Голцінський. Часто бувало таке, що від нас забирали валізки й відвозили до Львова, бо там тоді сиділо «сімейство».⁵⁾

Розуміється, що мене у внутрішні справи партії не втягали, але ж із нічим не крилися, як що треба було зробити. Те саме, думаю, було з Когутом. То так і я все знав і все робив, що було треба (як Мухи не було). Як видання перенеслося до Львова, я вже нічим не помагав.

Дуже часто робив переклади з німецького, російського чи польського для «Гасла» чи «Селянина». Пригадую собі, що вийшли були «Павуки та мухи» в нас, під моїм доглядом, ще й «Студенти й соціалізм». А Світлик переклав для видання Лібкнехта «Державна зрада і революція». Крім того тоді задумували видавати наукову соціалістичну бібліотеку й доручили мені перекласти Туна, бо його ще тоді не було по московськи. Я й переклав більшу частину з німецької мови, а тоді мені сказали, що немає грошей. Переклад і досі лежить десь у Чернівцях.

Взагалі в мене зберігався весь архів РУП до самої війни, до серпня 1914 р., навіть деякі рукописи, книжечки для шифру, коректа, листи (Скорописа з малюнками й шифром), але ж через те, що в мене мала бути ревізія (австрійська) та щоб воно опісля не попало в московські руки, я все закопав — та так воно там десь і пропало. В 1917 р. дружина хотіла відкопати — та не було вже нічого.

Я пригадую собі, що як РУП добалакався до «неіснуючого питання», я вже не співробітничав у її виданнях, хоч симпатіями був увесь час саме з її членами. В 1903 р. був на Україні і на студентській збірці у Києві в домі Мухи, на якій я проводив, Матюшенко дякував мені від Громади за поміч. Тоді то я познайомився з Вами в Полтаві й був з Вами ще в Харкові, де Ви дуже принципіально ляляли мене за те, що я накинувся на якогось поляка, Вашого товариша.

Оце все. Дуже недокладно, сам бачу, але без «Гасла» не можу..»

(Писано в Берліні, в маю 1921.).

Примітки А. Жука до листа В. Сімовича.

1) Стаття в ч. 1. «Гасла» — «Із Прикарпаття» не підписана. Псевдонім «Гутта» належить правдоподібно Мусі-Антоновичу, а не Галіпові. Вперше цей псевдонім на сторінках «Гасла» появився в ч. 11, за листопад 1902 р. під рецензією на білоруську брошуру, п. н. «Гуторка об цем куди мужицкіе гроші ідуть», видання ППС. Зі змісту рецензії видно, що її автором не міг бути Галіп. Бібліографічні замітки в «Гаслі» за 1903 р. (числа 1, 3, 4, 5) також підписані псевдонімом «Гутта» і з їх змісту теж не виходить, щоб їх писав Галіп, співробітництво якого в «Гаслі» обмежилось мабуть одною тою статтею «Із Прикарпаття».

2. Грицько Ткаченко «влопався» з траспортом літератури для партійної організації в Катеринодарі на Кубані в червні 1904 р. Сахаров «влопався» мабуть на початку 1905 р. В грудні-січні 1904-5 р. він був у Львові, як там відбувався «невідбутий» партійний з'їзд.

3. Про процес проти д-ра Л. Когута є невеличка замітка в «Гаслі», ч. 9-10 за вересень-жовтень 1902 р.

4. Козіненко був якийсь час секретарем редакції «Гасло» у Києві. На його адресу і я посилав матеріал до часопису. У Києві цей матеріал оброблявся можливо при участі Скорописа, і його відтак Козіненко пересилав до Чернівців. Так було на початку в 1902 р., бо пізніше Козіненко не брав ніякої участі у видавництві, а співробітництво Скорописа у партійній пресі припадає на другу половину 1903 р. і на цілий 1904 рік — в «Селянині», «Добрій Новині» і «Праці», що виходили тоді у Львові. Слова: «статті всі були писані рукою Мухи» (Антоновича) можна б розуміти так, що Муха був автором всіх статей. Дійсно, Муха, фактичний редактор «Гасла» і «Селянина», до свого арешту восени 1903 р. був автором переважної частини статей в обох органах, але його рукою могли бути переписані і статті інших авторів і так воно в дійсності було. В річнику «Гасла» за 1902 р. під статтями немає підписів, крім двох статей і перекладу програми рос. соц.-дем. групи «Жізьнь» галичанина М. Лозинського в 9-10 ч. за вересень-жовтень. Решта статей, поминаючи хроніку і бібліографію, припадає на Муху-Антоновича, але серед них є кілька статей, в перших числах «Гасла», які належали комусь іншому і хіба були тільки переписані рукою Мухи. В своїй автобіографії Антонович згадує, що до «Гасла» дали по одній статті В. Гаврик і Т. Галіп. Про статтю Галіпа вже знаємо від Сімовича, яка стаття належить Гаврикові, важко встановити. Статтями, які на мою думку не належали Антоновичеві, були: «Поміж словом і ділом», в ч. 2, «Десять літ мінерської діяльності Вітте», в ч. 3-4. З перших членів редакції «Гасла» ці статті могли бути написані М. Ткаченком або П. Канівцем, переписані Антоновичем. М. Русов став постійним співробітником «Гасла» в 1903 р. під псевдонімом Тоцький. В 1902 році від Русова могли бути дописи і матеріали про тодішні події в Полтаві і на Полтавщині.

5. «Сімейством» називався Закордонний Комітет Р.У.П., що складався тоді з подружжя Євгена і Катерини Голіцинських і В. Винниченка.

Д-Р ЛЕВ КОГУТ

(Відповідальний редактор-видавець періодичних органів преси РУП в Чернівцях «Гасла» і «Селянина» в 1902-1903 роках).

Д-р Лев Когут народився 7. лютого 1878 р. в Монастирискях під Чернівцями на Буковині, в дрібній селянській сім'ї. Німецьку народну школу покінчив у Монастириськах, а німецьку гімназію і німецький університет в Чернівцях. Року 1904 промунувся на доктора прав. З самого початку студентського життя займався організацією українських ученицьких громад по середніх школах на Буковині, викладав українську історію, обговорював легші питання з суспільних наук, заохочував до заінтересування громадськими справами то-що. Те саме робив і між студентами університету. Належав зразу до академічного товариства «Союз», був основником академічного товариства «Молода Україна», а вкінці акад. товариства «Січ», в яке злилися були обидва попередні товариства. Року 1899 засновано нелегальну всеукраїнську студентську організацію. Д-р Когут був за весь час існування цієї організації головою буковинського кружка чи секції.¹⁾ Будучи студентом, об'їздив він буковинські села, засновував і відновляв читальні, гімнастичні товариства «Січі» й кооперативи.

До письменницького діла взявся д-р Лев Когут 1898 р., ставши співробітником редакції «Буковина» в Чернівцях і будучи опісля кількома наворотами її редактором. Будучи студентом, видавав своїм власним заходом і коштом студентський двотижневик «Искру», тижневик для простолюддя «Приятель», періодичну літературно-наукову бібліотеку «Наука і Розвага», народні календарі, метелики, а для інтелігенції — «Бібліотеку для суспільних наук». Ще студентом писав статті до видаваної Науковим Товариством ім. Шевченка у Львові «Часописи економічної і правничої» та зачав збирати матеріали до українського словаря. Опісля видавав «Світову Бібліотеку», «Народну бібліотеку», бібліотеку для молодіжи, календарі, кооперативну часопись «Народне Багатство»... Видав 8 томів переписки М. Драгоманова з М. Павликом. В часі війни написав (заплянував) обширну на 4. томи закроену студію «Україна й московський імперіалізм», з якої вийшов друком 1916 року перший том.²⁾ Другий том запропастився в рукописі на пошті, а два останні остали ненаписані та ще й матеріали здебільшого пропали в часі війни. Його коштом і заходом та при його співучасті вийшов німецько-український словник В. Кміцикевича і Спілки 1892 р.

З наддніпрянцями зійшовся д-р Л. Когут ще за студентських часів, вперше 1899 року і видавав для них часопись «Гасло», часопись «Селянин», бібліотеку «Гасла» та бібліотеку «Селянина» для Революційної Української Партії (РУП).³⁾ Письменниць-

ка його участь в тих виданнях була дуже незначна й обмежувалася здебільшого технічною й редакторською та адміністративною працею.⁴⁾ Він видав також кілька брошур для Української Народної Партії (УНП) 1903 року.⁵⁾

Після революції 1917 року, що застала його в Чернівцях, він то по-одиноці, то збираючи гуртки обговорював із наддніпрянцями чергові політичні справи. Наслідком його безупинної агітації було навернення багатьох одиниць до національно-державницької ідеології. Він був управителем книгарні Черновецького українського військового клубу й мав через те нагоду сходитися з живішими українськими елементами на просторі трьох російських армій. Користаючи з даної йому деякими українськими організаціями повновласти, зачав д-р Л. Когут уперте листування з правлячими колами центральних держав, про що у свій час гадає написати докладні спогади.⁶⁾

Примітки Адрія Жука:

1. Всеукраїнська студентська організація справді була заснована й називалася «Асоціація українських студентських громад», але рік її засновання різні автори подають різний Д-р Л. Когут подає 1899 рік, без зазначення міста засновання, — Василь Мазуренко в своїх споминах подає 1901 рік, в Полтаві. Під фірмою тієї організації, появився друком листівкою комунікат про 1-ий студентський з'їзд, який відбувся під кінець 1904 р, в Петербурзі. Ідея такої організації могла зародитися вже на першому студентському з'їзді, що відбувся в Києві 1898 р. і мав всеукраїнський характер. В посмертній згадці про д-ра Євгена Косевича, в ч. 6. «Праці», з 27. липня 1914 р., органу УСДП Галичини згадується, що за часів проводу Косевича в житті академічної молоді у Львові (кінець дев'ятидесятих років) «увійшло в досить близький контакт з молоддю російської України, засновано «Організаційний Комітет», що був наче репрезентацією усїєї української молоді з цього і того боку кордону». Варто зазначити, що Косевич фігурує видавцем брошури «Самостійна Україна» РУП, що появилася друком у Львові 1900 року. Зв'язковими між організованою студентською молоддю Львова і Києва були між іншим Вол. Старосольський і Лев Ганкевич.

2. Цей перший том вийшов друком в «Політичний бібліотеці», під ред. М. Залізняка, у Відні, 1916 р., п. н. «Україна і московський імперіалізм», ст. 211. В книгарському продажі цієї книжки не було і не знали, чи зберігся десь хоч один примірник цієї книжки.

3. Часопис «Гасло» почав виходити 1902 р., «Селянин» 1903 р.

4. Наприклад, переклад статті про Карла Маркса в ч. 3. «Гасла» за 1903 р., за підписом Л. К., очевидно Лев Когут. Може бути й деякі інші переклади з німецького, що не мають підпису перекладача, напр., «Павуки і Мухи» Лібкнехта, в ч. 3-4. «Гасла» за 1902 р., «Студенти і соціалізм» Вебеля в ч. 6-7 і 8 «Гасла» за 1902 р., передмова Кавцького до польського видавця Ерфуртської програми 1901 р., в ч. 5. «Гасла» за 1902 р. Але ж перекладачами цих матеріалів могли бути й інші особи, напр. В. Сімович, техн. редактор «Гасла».

5. В Чернівцях були видруковані в 1902 р. дві брошури УНП «Свято робітників 1-го мая» і «Робітницька справа в програмі Української Народної Партії». В 1904 р. появилася тут друком збірка статей п. н. «Справа української інтелігенції в програмі УНП», а в 1906 р. «Програма Української Народної Партії». Д-р Л. Когут як і мав якесь відношення до цих видань УНП, то хіба як посередник, найбільше як коректор, отже була б це технічна поміч. При цьому треба замітити, що ідеологічно д-р Л. Когут ближче стояв до УНП, як до РУП, але з патріотизму помагав одним і другим, чим міг.

6. Від яких саме українських організацій і якого змісту повновасть мав д-р Когут і з якими правлячими колами центральних держав вів він «уперте листування» — не знати. Але, що він робив якусь «високу політику» в Чернівцях під час війни 1914-1917 рр., про це свідчить, між інш., згадана його книжка «Україна і московський імперіялізм», що появилася у видавництві, за яким стояла особа під деяким оглядом дуже близька до високих урядових чинників в Австрії, а саме особа відомого буковинського політика Миколи Василька.

М. Курах †

Іван Лизанівський
(Фрагменти споминів)

Наші визвольні змагання на протязі 1917-1920 років видвинули ряд визначних постатей, які очолювали цю епоху і вросли в нашу історію. Поруч з тими визначними постатями було багато ще інших діячів, які виконували свою щоденну роботу, закладали основні фундаменти під будову нашої державности, були міністрами, начальниками департаментів та інших важних установ, командирами військових частин, організаторами народних мас, їх учителями і провідниками. На жаль, наше громадянство майже нічого не знає про діла тих людей, бо про них не згадується в часі святочних академій, про них не говориться, в їх честь не твориться панегіриків. А якщо знайдеться якийсь мемуарист, чи публіцист, що іноді згадає когось з тих людей жертовної праці, то ця згадка замикається в кількох словах або реченнях, і на тому кінець...

Там на рідних землях затираються сліди по ділах тих людей, що відогравали важну роль в нашому національному відродженні і державному будівництві, а тут, у вільному світі, будні сучасности ніяк не сприяють поширенню культури тих людей, які весь тягар нашого державного будівництва винесли на своїх плечах. Можливо, що колись, коли в Українській Державі будуть упорядковані наші державні архіви, хтось зацікавиться ділами тих людей, появляться монографії про їх життя й діла. Та поки це станеться, належить пригадати окремими статтями, фрагментами споминів, про діла тих людей, з якими доля лучила нас, з якими доводилось співпрацювати в певних

періодах наших визвольних змагань.

В першу чергу хочу згадати про Івана Лизанівського, міністра Української Народної Республіки, який серед галерії наших визначних діячів займає окреме місце. Він був одним з передових, найактивніших представників Української Партії Соціалістів-Революціонерів та ініціатором і співтворцем формації Київських Січових Стрільців.

Іван Лизанівський був сином галицького Поділля. Народився 1892 року, гімназійну науку відбув в Золочеві, університетські студії започактував у Львові, де брав провідну участь в житті середньошкільних таємних драгоманівських громад та серед радикального студентства. Літом 1912 року Лизанівський виїхав на громадсько-політичну роботу на Україну і вже назад не переступив Збруча. Тут в Києві працював під рукою М. Грушевського в редакції Літературно-Наукового Вістника та весь вільний час присвячував організації таємних студентських громад. Своє життя зв'язав з Києвом, де дуже скоро зжився з новим оточенням і зовсім акліматизувався.

З вибухом революції Лизанівський відразу стає активним учасником революційних подій. Як член Української Партії Соціалістів-Революціонерів стає делегатом до Центральної Ради, бере участь в підготовчій роботі закордонних комісій, визначається як добрий промовець і організатор. Веде активну роботу і серед галицьких українців, що опинилися у Києві і на терені Наддніпрянщини, як політичні засланці, закладники або полонені з рядів австрійської армії. Завдяки його старанням у Києві створився «Галицько-Буковинський Комітет Допомоги Жертвам Війни», який зайнявся долею галицько-буковинських земляків, улаштувуючи їх на працю в різних підприємствах, офіційних та громадських установах. З розвитком революційних подій той Комітет заангажувався і в політичну роботу, пропагуючи створення галицько-буковинських військових формацій для боротьби за відокремлення західно-українських земель з-під австро-угорської займанщини та прилучення їх до України. Наприкінці жовтня 1917 року Комітет скликав віче тих українців із Західно-українських земель, які в тому часі перебували в Києві та околиці, на якому виступив Лизанівський з дуже річевою промовою та особливо підкреслив наші можливості й обов'язки у зв'язку з революційними подіями на Україні. Другий промовець — Євген Коновалець — говорив про потребу створення західно-українських військових частин для боротьби проти Австрії, за прилучення західно-українських земель до України. Ця думка була прийнята через аклямацію усіми учасниками віча, а в дні 13 листопада 1917 року в київській газеті «Нова Рада» (ч. 203) появилася відозва Комітету про організацію військової формації, яка приймає добровольців з-поміж галицьких, буковинських та угорських українців. Цю відозву підписали: Іван Лизанівський — голова, Федір Черник — секретар, і члени: Євген Коновалець, Роман Дашкевич, Іван Чмола, Микола Низькоклон і Григорій Лисенко. Таким був початок створення формації Січових Стрільців, до чого у великій

мірі причинився Іван Лизанівський. Завдяки його старанням уряд УНР усіма засобами піддержував формування тієї військової частини, що її командиром став Євген Коновалець, товариш Лизанівського по львівському університеті, а також і по партійній приналежності: Євген Коновалець у тому часі був членом київської організації Української Партії Соціалістів-Револуціонерів і ця організація видвигнула його на становище командира Січових Стрільців. Належить ствердити, що Коновалець на тому становищі вповні себе виправдав, а в процесі дальшої боротьби покинув партію, став безпартійним і був послідовним прихильником демократичної влади УНР в боротьбі за державну незалежність України.

Лизанівський дуже цікавився розвитком формації Січових Стрільців та був у постійнім контакті з її командуванням. В критичні дні гетьманського перевороту, коли німецькі війська роззброїли СС-ів, Лизанівський піддержав їх усіми можливими засобами та обстоював конечність їх збереження, хочби навіть в нелегальному стані. Він передбачував, що можуть наступити важливі переміни, в яких Січове Стрільцтво може відограти рішальну роль. Завдяки його старанням та інших впливових діячів, вдалось зберегти основні кадри Січового Стрільцтва та знову поставити його під зброю.

В процесі революції і державного будівництва Лизанівський стояв у ідейній солідарности із своїм близьким товаришем із студентської драгоманівської організації у Львові, Юліаном Охримовичем, який був головним секретарем Української Партії Соціалістів-Револуціонерів, з яким він весь час своєї політичної діяльності заступав виразні національно-державницькі і самостійницькі позиції партії. Брав участь на установчій та на всіх дальших з'їздах партії. На другому з'їзді УПСР був вибраний членом Центрального Комітету та був ним весь час існування партії. Поборював послідовно ліву, тзв. інтернаціоналістичну течію партії і був одним із провідників центральної течії УПСР та її речником.

В добі Директорії займав Лизанівський різні відповідальні політичні і державні становища. При кінці січня 1919 р. підготував і zorganizував красу конференцію центральної течії УПСР, якою проводив М. Грушевський. В останніх днях березня 1919 р. був активним членом Трудової Ради Кам'янецького Трудового Конгресу, а опісля був тамже обраний разом з І. Мазепою — членом Комітету Охорони Республіки, яким проводив В. Чеховський, та який в часі дезорганізації державного апарату Директорії плянував зміну зовнішньої політики. Від квітня 1919 р. керував міністерством преси і пропаганди в новім кабінеті Б. Мартоса.

В критичні дні грудня 1919 року Лизанівський переходить в район розташування УГА та робить старання, щоб консолидувати нашу воєнну та політичну силу для дальшої боротьби за державну незалежність України. Лизанівський з кінцем січня 1920 року пробивається до Києва, щоб на місці зорієнтуватись

в загальній ситуації під московсько-більшевицькою окупацією. Він нав'язує контакт з партійними товаришами, що залишилися під большевиками та займали вичікуюче становище. Такого становища не можна було терпіти там, де рішається доля нації. Це добре розумів Лизанівський і тому старається зібрати членів УПРС і включити їх в громадську роботу.

В перших днях лютого 1920 року відбулася в Києві партійна конференція тих українських соціалістів-революціонерів, які ще уціліли від різних погромів та розколів, які не приєдналися до боротьбістів та не пішли на принади большевиків. Конференцію скликав і нею проводив Лизанівський, а з визначніших членів були приявними: А. Степаненко, Н. Петренко, Ю. Охримович, В. Голубович, М. Любинський і ще дехто. Були і представники галицьких радикалів, що в тому часі перебували на Україні: М. Балицький, М. Опока, А. Онищук, М. Козоріс, С. Король і Л. Будай. В характері гостей були представники боротьбістів: А. Приходько, І. Немоловський і Д. Клунний.

Основним питанням, якому присвячено найбільше уваги на цій конференції, було відношення до большевиків та советської влади взагалі. Промовці висловлювалися за «радянською» формою правління, (це була політична мімікрія), але вона в Україні мусить мати український зміст. Україна мусить бути незалежною радянською республікою, а її взаємовідносини з російською советською республікою мають бути налагоджені шляхом міждержавних договорів, без примусу і насильства. Багато уваги присвячено культурно-освітнім, кооперативним і видавничим справам, маючи в пляні використання всіх творчих сил України на розбудову національного життя в умовах тодішньої дійсності. Конференція вирішила відновити організацію українських соціалістів-революціонерів.

Сам Лизанівський знав ціну большевикам і не покладав надій на те, що вони допоможуть будівництву української «радянської держави». Також інші учасники не малі ілюзій відносно національної політики большевиків. Йшлося про те, щоб послабити большевицьку агресію, ліквідувати її розмах, виграти на часі і вести підготовчу роботу для створення таких об'єктивних умов, які сприяли б відновленню боротьби за державну незалежність України.

Серед таких обставин Лизанівський почав монтувати свою групу. Були великі труднощі, бо не всі його прихильники були за тим, щоби вже відновляти організацію есерів та ангажуватись в політичну акцію. Дехто радив виждати, — поки в'ясниться загальне положення. Одначе Лизанівський був тої думки, що не можна легковажати корисного моменту, поки большевики не закріпились на Україні. Треба створити можливість для напливу свідомого українського елемента у всі ділянки советської адміністрації на Україні та усунути весь русотяпський елемент, що ставиться вороже до будьякої України. Так ці справи розумів Лизанівський, але дійсність перекреслила всі його задуми...

Під кінець квітня 1920 року наспіли до Києва вістки про

те, що уряд УНР заключив договір з Польщею, що на Київ ідуть польські війська та що уряд УНР зрікся Східньої Галичини. Українське громадянство в той час осудило цей договір з Польщею. До Києва увійшли польські війська і незначні частини Армії УНР. Лизанівський виступив з рішучим осудом українсько-польського договору. Він відновив діяльність своєї групи та від її імені видав 1-ше число журналу «Трудова Трибуна», яке в цілому було присвячене польсько-українським взаємовідносинам та гострій критиці варшавського договору. Зараз-же після появи того журналу польська військова адміністрація перевела трус в редакції журналу та в помешканні її редакторів — Івана Лизанівського, Миколи Опоки і Миколи Балицького, арештувала їх та посадила у війською тюрму. Дальше були арештовані: Петренко, Любинський, Хоменко, Білик, Ткачівський і Семен Безпалко, що в тому часі жили у Києві та співпрацювали з Лизанівським. Більшість з поміж них це були галицькі радикали, які опинились в Києві та приєднались до групи Лизанівського. Арешти, переведені польською військовою адміністрацією, не ворожили нічого доброго, арештованим грозив військовий суд, тому коштувало багато труду, поки всіх арештованих звільнено. В цій справі допоміг Іван Романченко, представник Головного Отамана й Уряду УНР, що в тому часі прибув до Києва. Також багато допомогла інтервенція ген. Безручка, командира 6-ої Стрілецької Дивізії Армії УНР. Поляки в скорому часі покинули Київ.

В міру того, як розвивався наступ Червоної Армії проти Польщі, мінявся курс большевицької політики на Україні. Русотяпи стали скріплювати свій режим і терор супроти українського визвольного руху. Почалась нагінка навіть на ті українські політичні організації, які співпрацювали з большевиками. Боротьбісти мусіли розв'язати свою організацію та влитись в КПБУ. Тепер Лизанівський наглядно бачив і остаточно переконався, що немає найменших виглядів на відновлення організації українських есерів, тому радив своїм співробітникам і друзям, щоби вони конспірували свої зв'язки з ним, щоби поступово включались в советську адміністрацію, культурно-освітні установи, видавничі і кооперативні товариства, щоби туди втягали щораз більше наших людей, щоби зберігали і підготовляли свої сили для майбутніх завдань. Сам також включається у видавничу діяльність, але не пориває контактів зі своїми колишніми партійними товаришами і особистими друзями. Він працює у видавництвах Харкова («Рух») і Києва («Книгоспілка»), редагує збірне видання творів Івана Франка та інших письменників, до тих видань пише свої коментарі та заваги, пише окремі статті і т. п. Лизанівський щиро взявся за цю видавничу діяльність, щоби не марнувати дорогого часу, бо, мовляв, коли ворог обтинає гілля, — треба коріння запускати в глибину. Це головне, що належало робити в ці жорстокі часи. Ворожа розвідка стежила за кожним кроком Лизанівського і його колишніх партійних товаришів. Русотяпи з КПБУ наважились знищити не лиш самого Лизанівського, але також і його товаришів, бо

їх тривожила навіть ця культурна робота, яку вони — Лизанівський та інші — проводили на Україні. Весною 1921 року арештують Лизанівського, а в слід за ним В. Голубовича, В. Чехівського, Н. Петренка, І. Часника, Ю. Мазуренка, Д. Коліуха, М. Горбаня та інших, яким улаштовано публічний процес з метою скомпромітувати цих діячів в очах українського громадянства. Але той процес не дав більшовикам бажаного ефекту, а навпаки, він ще більше спопуляризував тих діячів. Большевики здавали собі справу з того, що засуд і розстріл тих арештованих увінчає авреолею мучеництва за національну справу. Томуто декого з підсудних засудили на заслання, інших звільнили та дозволили працювати на підприємств становищах. Звільнено і Лизанівського, бо за нього клопоталися його колишні партійні товариші — Полос, Гринько, Шумський, Блакитний, Любченко та інші.

Після звільнення з-під арешту Лизанівський ще більше забився в культурну діяльність, ще більше конспірував свої зв'язки з друзями, а коли довідався, що проф. Михайло Грушевський разом зі своїми найближчими співробітниками збираються покидати Відень та вертати до Києва, Лизанівський за посередництвом своїх тайних зв'язків попереджує проф. Грушевського, щоб він далі залишався на чужині та працював на користь української справи на міжнародному терені, бо в умовах советської окупації він не зможе працювати для добра України.

В році 1931 большевики підготовили нову затію проти наших колишніх державних діячів і науковців: у своїй пресі та радіопередачах проголосили, що викрито нову підпільну організацію — т. зв. Український Національний Центр, який підготовляв повстання проти советської влади. В склад того Центру мали входити представники колишніх есерів, есдеків, боротьбистів, укапів та інших українських політичних партій, які діяли в підпіллі і користувались піддержкою чужоземного капіталу... Тогочасний большевицький губернатор України — Косіор — твердив, що на чолі того Центру стояв проф. Михайло Грушевський, а його помічником — колишній командант легіону Українських Січових Стрільців, полковник Гриць Коссак. З інших діячів того Центру названо: Лизанівського, Голубовича, Жуківського, Христюка, Шрага, Часника, Чечеля та інших, що були арештовані і над ними мав відбутися великий політичний процес, який мав скомпромітувати тих українських діячів, бо вони «діяли на шкоду Україні, працюючи в порозумінні з чужодержавними розвідками»... Велась дика погоня за національно свідомими українцями, які — нібито — працювали з тим нововиявленим Центром і підготовляли переворот проти «влади селян і робітників».

Підготовка до масового процесу не дала бажаних наслідків. хоч і велась вона досить довго. Арештовані держались гідно і з місця відкидали всі безпідставні закиди про їх співпрацю з чужоземними розвідками. В такій ситуації було б великим ризиком улаштовувати показовий процес, який міг перемінитись в компромітацію большевицького «правосуддя» і большевицької системи взагалі. Тому суд не відбувся, але заарештованих не

звільнено, вони вже не вийшли на волю і зникли безслідно. Роки 1931-1933 були роками погрому національно свідомого елементу на Україні. В тому часі згубився слід по Лизанівським, а в році 1934 не стало в живих і проф. Михайла Грушевського...

Розмір статті не дозволяє на те, щоби ширше накреслити життєвий шлях Івана Лизанівського та етапи його діяльності. Советські володарі знищили того небуденного діяча на 41-му році його трудолюбивого життя. Ніхто не віднайде його могили, яка згубилась десь в глухій закутині нової московської імперії. Про того українського патріота і жертвенного діяча пишу на підставі особистих споминів, бо знав його особисто і навіть співпрацював з ним в певних моментах наших визвольних змагань на протязі років 1917-1920. Хай ці мої скромні рядки будуть квіткою на могилу Івана Лизанівського.

ЗАГАЛЬНИЙ З'ЇЗД УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В дні 2. червня 1962 року відбувся в Нью Йорку Загальний З'їзд Української Вільної Громади в Америці, скликаний згідно з постановами статуту.

З'їзд відкрив голова тимчасової Головної Управи Громади, Іван Паливода, вітаючи приявних членів Головної Ради, Головної Управи, Контрольної Комісії та делегатів відділів УВГА з Дітройту, Міш., Вашингтону, Д. К., Нью Йорку, НЙ. і Торонта, Канада та приявних членів з інших місцевостей США.

Предсідником з'їзду вибрано найстаршого віком, Осипа Лазечка з Дітройту, а секретарями Михайла Кураха з Клівленду і Осипа Маланчука з Нью Йорку.

Схвалено відчитаний предсідником порядок нарад з'їзду, який розіслано в свій час враз з запрошенням на з'їзд — усім членам Головної Ради, Головної Управи, Контрольної Комісії та всім відділам УВГА. Вибрано теж мандатно-номінаційну комісію в складі: Теофіль Лотоцький, Любов Марголіна-Гансен і Григор Ничка, та статутово-резольуційну в складі: Микола Галій, Володимир Лисий, Олександр Охрим, Степан Ріпецький. Відчитано привіти від неприявних членів Головної Ради, Івана Мурина з Рачестеру і Василя Цимбалістого з Дітройту. Попередній голова, Василь Довгань, на з'їзд не явився.

Від імені Головної Управи з її осідком в Дітройті, вибраної Загальним З'їздом в Скрентоні в дні 17. травня 1958 року, яка урядувала там до січня 1961 року, звітував її останній голова Василь Лазечко, та скарбник Володимир Лисий. Звітодавці підкреслили передусім успіх організації у дальшому видаванні жур-

налу «Вільна Україна», а також у виданні і видрукуванні споминів сл. п. д-ра Івана Макуха «На Народній Службі», поряд з веденням нормальної організаційної праці. В звітному періоді, зокрема від 1960 року заіснували, на жаль, розходження і непорозуміння серед членів Головної Управи, в наслідок чого її праця була дещо утруднена. Ізза відмови співпраці з боку тодішнього голови, Василя Довганя, вибраного на це становище на засіданні членів Головної Управи в Дітройті вже після з'їзду з 17. травня 1958 року — Головна Управа вибрала своїм головою на місце В. Довганя — Василя Лезечка, дотеперішнього заступника голови.

З метою налагодження нормального організаційного життя та з уваги на неможливість відбуття Загального З'їзду УВГА, Головна Управа зарядила голосування кореспонденційно-писемною дорогою статуту управнених до голосування на Загальному З'їзді членів Головної Ради, Головної Управи, Контрольної Комісії та представників відділів УВГА. Абсолютною більшістю управнених до голосування перенесено осідок Головної Управи до Нью Йорку та вибрано її тимчасовий склад на час до скликання Загального З'їзду із таких осіб: Микола Галій, Василь Діберт, Осип Маланчук, Григор Ничка, Іван Паливода і Степан Ріпецький. Вслід за тим, дітройтська Головна Управа передала при кінці лютого 1961 року дальше урядування цій тимчасовій, шляхом референдуму вибраній Головній Управі, в складі як вище наведено.

Скарбник Володимир Лисий у своєму фінансовому звіті зреферував вичерпно цифри прибутків і видатків та стан каси в хвилині передання урядування Головній Управі в Нью Йорку.

Від імені Нью Йоркської тимчасової Головної Управи звітували голова Іван Паливода та секретар Григор Ничка, які представили докладно намагання Головної Управи допровадити до вирівняння і поладження непорозумінь. Коли однак Головній Управі, не зважаючи на її усильні старання, не вдалося це досягнути, скликано згідно зі статутом отсей Загальний З'їзд, як найвищий орган УВГА, для поладження всіх актуальних справ.

Секретар Г. Ничка складав ще звіт, як адміністратор видавництва журналу «Вільна Україна», що друкується тепер в Мюнхені, та якого у звітному періоді вийшло 5 чисел, від 29-го до 33-го числа включно. Фінансовий стан журналу задовільний завдяки піддержці точних передплатників, а передусім жертвенності членів УВГА, які склали поважні добровільні датки на пресовий фонд.

Про видавничі пляни та редакційні справи говорив також Степан Ріпецький.

Фінансовий звіт склав скарбник Осип Маланчук.

Іменем Контрольної Комісії, доповненої на з'їзді Олександром Охримом, яка перевірила книги і фінансову господарку обох Головних Управ — відчитав писемний звіт з контролю Олександр Гончар з пропозицією уділення абсолюторії обом Головним Управам.

Вкінці зреферовано та після дискусії схвалено деякі зміни і доповнення статуту УВГА.

Над всіма звітами і внесеннями переведено живу дискусію та у її висліді ухвалено постанови, що Загальний З'їзд УВГА в Нью Йорку з дня 2. червня 1962 року:

а) одобрує і затверджує переведення кореспонденційним шляхом голосування усіх управнених до голосування на Загальнім З'їзді, — перенесення, у висліді того референдуму, осідку Головної Управи до Нью Йорку, — та вибір названих в звіті членів тої тимчасової Головної Управи на час до Загального З'їзду, —

б) уділює абсолюторію так Головній Управі в Дітроїті, як і тимчасовій Головній Управі в Нью Йорку, —

в) вибирає нову Головну Управу в складі: Василь Діберт, Михайло Курах, Осип Маланчук, Григор Ничка, Іван Паливода, Степан Ріпецький, Степан Фірко. Контрольну Комісію в складі: Олександр Гончар, Яків Зазуля, Олександр Охрим, Варвара Діберт, та Членський Суд в складі: Любов Марголіна-Гансен, Григор Денисенко, Микола Галій, Теофіль Лотоцький.

г) доручає вибраній Головній Управі звернутись до всіх членів УВГА із апелем до співпраці з нею для добра Української Вільної Громади в Америці та загальної української справи.

Після основного обговорення зреферованого на З'їзді резолюційною комісією проекту Загальний З'їзд УВГА схвалив такі резолюції:

Загальний З'їзд Української Вільної Громади в Америці, що відбувся в Нью Йорку в дні 2. червня 1962 року, — стверджує:

Надзвичайно загрозливу добу своєї історії переживає тепер весь український народ. Понад сорок років триваючий окупаційний режим московського більшовизму на основній частині української території та майже два десятки років перебування усіх українських земель у соборній неволі Москви — спричинили найтяжчу шкоду і великанські втрати не тільки для нормального розвитку українського народу, але також для його існування. Наш народ на батьківщині тратить систематично від кількох десятиліть свою біологічну силу, свою субстанцію та знаходиться в процесі сталого убутку своєї людської, чисельної сили, при одночасному неспівмірному ростові його сусідів, а зокрема усіх неукраїнських національних груп на території України, де московська національна група подвоїла впродовж останнього десятиріччя свій стан посідання. Великий голод 30-их років, величезні восні втрати в останній світовій війні на фронтах, в та-

борах полонених, на примусових роботах, в концентраційних таборах та плянове переселення української людности поза територію України — зменшили основно стан нашої популяції на українській території та спричинили шкоди, які в майбутньому навіть при корисніших умовах трудно буде направити.

Та одночасно з тим десятки років йде пляновий наступ московсько-більшевицького імперіялізму і шовінізму — на духову істоту нації, на її душу, самосвідомість і культуру. Цей наступ перейшов в останньому часі із стадії закритих кличів, теоретичних міркувань і дальших плянів — до отвертого проголошення на московському конгресі КПСС пляну про ліквідацію української нації та її злиття із єдиним московсько-советським народом та його національною культурою. Цей, до деталей розроблений плян, переводить Москва послідовно на усіх ділянках культури, науки і виховання, та взагалі духового життя і енергійно контролює його виконання. З кожним роком і місяцем — стверджуємо тільки усе нові наші національно-культурні втрати та велетенські шкоди від пляново переведженої русифікаційної системи на нашій батьківщині.

Більшевицька Москва перевершила у великій мірі свою імперіялістичну і русифікаційну систему в порівнянні із колишньою царською Росією.

Найменші прояви самотньої активности українських громадян на полі культури і мистецтва, які не йдуть по лінії пануючої партії — ліквідується брутально. Остання чистка редакцій літературних журналів на Україні та цькування проти літературних критиків і молодих надійних поетів — це свідоцтво умов терору, серед яких приходиться розвивати українську культуру. Але одночасно це доказ існування на Україні надійних сил, які в умовах московсько-більшевицького режиму є запорукою існування і розгортання молодих елементів, які репрезентують там вічного духа спротиву. Не зважаючи на тоталітарний терор большевицької Москви, визвольні бажання є живі серед мас українського народу, а їх повний вияв проявиться при відповідній політичній ситуації.

Але сучасна міжнародня ситуація та політичний курс керівних держав т. зв. вільного світу не дають багато надій на зміну цього положення під сучасну хвилю.

Під знаком такого стану справ на нашій батьківщині повинні формуватись усі думки, усі пляни та уся громадсько-політична праця української політичної еміграції у вільнім світі, на якій сьогодні лежить велика відповідальність за покращання долі нашого народу і його визволення.

Українська політична еміграція повинна стояти в безперестаннім духовім зв'язку з українським народом на батьківщині,

цікавитись його долею та пильно вивчати усе життя, усі події та суспільно-громадські і духові переми, які там відбуваються. На тій реальній основі вона повинна будувати свою визвольну програму і всю свою діяльність у вільнім світі, спрямовуючи її до єдиної мети: визволення українського народу із московсько-більшевицької неволі та здобуття самостійної, соборної Української Народньої Республіки.

При значнім роздрібленні українських політичних сил на еміграції — вважаємо для того вимогою нинішнього дня раціональну консолідацію українських творчих сил, в першій мірі сил демократичних, символом і концентрацією яких має бути Державний Центр УНР і Українська Національна Рада. Для того щиро бажаємо відновлення і скріплення авторитету нашого Державного Центру, оживлення його діяльності та відновлення взаємного довір'я між його складовими групами пошануванням більшістю УНРади основних морально-громадських принципів демократичного співжиття.

В сучасних умовах життя і побуту української політичної еміграції треба берегти традиції нашої визвольної боротьби і її демократичні принципи та боротись проти всяких проявів партійної, гурткової та особистої диктатури і нетолеранції і розкривати протидемократичне поступовання груп і осіб, які прикривають себе фірмою демократії. Всяка нетолерантність та нетерпимість супроти інших критично думаючих громадян та їх свobodного вислову думки, як рівнож страх і втеча перед контролею і опінією поодиноких громадян — це компромітація нашої демократичної традиції і принципів демократії взагалі та, з другого боку, це вода на млин большевицького тоталітаризму.

Маючи на увазі загрозливе положення нашої нації під московським режимом та одночасно також загрозу асиміляції і денационалізації української спільноти тут у вільнім світі, — вважаємо конечною потребою розгорнення і плянову організацію інтенсивної праці у всіх українських громадсько-культурних установах і організаціях на еміграції (родина, школи, преса, церкви, наукові установи, організації молоді, забезпечені союзи, спортові товариства, жіночі організації, кооперетиви, співочі, театральні і мистецькі об'єднання і т. і.) та усунення із тих організацій всякої політично-партійної, групової чи особистої конкуренції і інтересів, маючи на меті тільки плянову і всесторонню працю для збереження української національної спільноти у вільнім світі, яка є основною базою нашої визвольної політики і боротьби. Для тієї важливої справи є доцільним порозуміння усієї української еміграції в світовім масштабі.

ОГЛЯД КНИГ

Тома Лаличак. *Український націоналізм, критика і оборона*, Нью-Йорк 1962, ст. 144.

Добре зробило видавництво «Життя і мислі», що видало цю збірку статей, в яких автор поставив собі за мету проаналізувати актуальну тему: націоналістичний сектор нашого політичного життя. Книжка тим цікава, що автор сам вийшов з націоналістичного руху. Він глибоко відчув ненормальний стан нашого політичного життя і висловив щиро свої думки.

Автор вивчає своє минуле, як колишнього організованого, партійного націоналіста в трьох статтях: «Ревізіонізм і фідейзм», «Чи можна критикувати націоналізм» і «Хто може критикувати націоналізм». Автор пише: «Чи дивно, що так багато цензуруємо себе самих, що в інакшій думці додаємо зародок змови, що відповідальні політики тріскають дверима і створюють затяжні кризи в поважних установах наслідком найменшого натяку на критику їх діяльності чи поглядів, що наші редактори так люблять скресловати прислані їм статті, бо це не відповідає генеральній лінії їх партії чи їх особистим поглядам».

В розділі «Націоналізм і демократія» автор слушно твердить: «Поміж демократією і диктатурою компромісу бути не може». В розділі — «Що таке націоналізм?» — автор слушно пише: «Це фальшиве розуміння націоналізму є основною причиною того, що ми сьогодні на еміграції не змогли створити один політично-державний провід». В статті «Шляхи оздоровлення» автор доходить до таких висновків: «Організований націоналізм потребує здорового виходу зі сліпої вулиці суперечностей і внутрішніх криз». «Для свого власного добра той націоналізм мусить позбутись тих своїх внутрішніх суперечностей і внутрішнього фальшу». «Націоналізм мусить привернути назад дискусію, критичну аналізу, виміну думок». «Найвища пора, щоби націоналізм замість діяння з позицій журби за будучі і минулі покоління, навчився діяти з позицій відповідальности за живуче покоління». «Ані Бог, ані внутрішній голос покликання, ані власне сумління, ані честь нації, ані дух предків і героїв, ані інші абстрактні поняття, на які вони часто покликаються, не дають їм більших прав, ніж мають інші партії». «І врешті партійні націоналісти мусять перевести основну перевірку своїх кадрів і метод дій».

В статті «Збережіть свої тіла» автор пише: «Як далеко ще від большевиків навіть знаходиться наш націоналістичний світ партійний, що дотепер ні одної жертви свого фізичного терору не визнавав непотрібною...» «Опоненти, це носії іншої думки, ревізії поглядів, критичної позиції, якою двигается всякий поступ. Коли ж не було б опонентів, не було б можливости перевіряти і виправляти дійсність, що часами стає нестерпною».

В статті «Про домо суа» автор пише: «Тільки тим, що не вважали на користі, що їх з собою несе полентацтво, що воліли знесла-

влення націоналістичною пропагандою, ніж нести відповідальність за перманентні злочини, вдалось зберегти залишки своєї власної думки і не затратити повного контакту з дійсністю». «Нам непотрібно покірних мовчазливих роботів».

Цікаво тільки, чи ця вартісна книжка дійде бодай до 5% тих, що повинні її прочитати, бо стоїмо перед сумною дійсністю політичного анальфабетизму.

В. Л.

1) *Kenneth Colegrove, Democracy versus Communism, Second Edition, edited by Hall Bartlett, Princeton, N. J., 1961, XII + 442 pp.*

2) *K. Colegrove — H. Bartlett, The Menace of Communism, Princeton, N. J., 1962, X + 294 pp.*

Обі популярні книжки призначені передовсім для шкільного вжитку. Друга дещо скорочена, але з двома новими розділами: перший про комунізм і релігію та права меншости, а другий розділ про комуністично програму в ЗДА та вкінці уривки з Комуністичного Маніфесту Маркса. Обі книжки написані приступно, а друга подає досить обширну бібліографію.

Обидва підручники написані зі знанням предмету. Треба їх вважати за добрі посібники. Критика прийняла їх появу прихильно. Перший підручник говорить позитивно в 5 місяцях про боротьбу України з російським комунізмом, а другий в 7 місяцях. Треба завважити, що боротьбі українського народу з російським більшовизмом посвячено замало місяця, тоді, коли боротьба українського народу заслуговувала на поважніше узгляднення, бо український народ, як найбільший по російським народі в ССРСР поніс кольосальні жертви в боротьбі з російським комунізмом за самостійність і демократію.

Автори в обох підручниках твердять, що «комуністи на Україні, Білорусі і других провінціях ухвалили майже ідентичні конституції» (I. ст. 235. II. ст. 147). Цей погляд невірний, бо російські комуністи накинули Україні і другим провінціям конституції згори, спираючись на свою військову силу. Загалом комунізм накинено українському народові російською верхівкою через мілітарний підбій. Добрим джерелом для ознайовлення з цією добою історії є книга Юрія Бориса "The Russian Communist Party and the Sovietization of Ukraine", Stockholm, 1960, яка подає достатні і джерельні відомості про советизацію України.

При згадці про «незалежність» (в оригіналі в лапках) України і Білорусі, що вони мають дипломатичних представників навіть в ОН, автори мусили б написати, що представництва тих країн є обманне, бо ці представники є в дійсності призначені Москвою і вповні залежні від уряду ССРСР.

В мапі ССРСР і сателітів не зазначено границь «самостійних» 15 республік ССРСР, хоч вони не є самостійні.

В. Л.

НОВІ ВИДАННЯ:

Тома Лапичак, Український Націоналізм, критика і оборона, Нью-Йорк, 1962, ст. 144.

П. Боголюб, Індійська культура і захід, Канада, 1962, ст. 64.

Микола Глобенко, З літературознавчої спадщини, Париж, 1961, ст. 248.

Микола Понеділок, Говорить лише поле, новелі, нариси, оповідання, Торонто, 1962, ст. 320.

Taras Shevchenko, Song out of Darkness, Selected Poems translated from the Ukrainian by Vera Rich, London, 1961, p.128.

Problems of the Peoples of the USSR, N. 14, 1962, p. 80.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ» ЗЛОЖИЛИ:

Нат. і Гр. Нички дол. 4.50, по дол. 3.00: І. Паливода, В. Венгер, П. Кулиняк, по дол. 2.00: Л. Коник, Я. Остафійчук, І. Левко, С. Мокрій, П. Біланюк, І. Когут, по дол. 1.00: В. Гіба, П. Сиротюк, Б. Бородайко, Д. Кочій, З. Федоренко, Д-р Т. Ткачук, П. Шпірук, З. Стефанів, Ю. Гончаренко, Ол. Козловський, В. Сидор, М. Гречило, В. Кивелюк, М. Драганчук, Й. Марцінюк, Гр. Дмитрів, М. Сорока, Й. М. Олексів, Т. Рябокінь, М. Стецьків, М. Ревенко, А. Яремко, П. Саламаха, А. Кирилюк, Ю. Лукашук, М. Волошин, А. Енгель, А. Дорош по дол. 0.50: Вол. Дубів.

Щира дяка всім ВШ. Жертводавцям за цінну допомогу.

Редакція і Адміністрація Журналу

УВАГА!

УВАГА!

В адміністрації журналу можна набути такі книжки:

1. Д-р **І. Макух**: «На народній службі», 1958, по ціні: тверда оправа \$ 9.25, м'яка \$ 6.75.
2. **Д. Соловей**: У справі оцінки акту державного перевороту 29 квітня 1918 року, 1959, по ціні \$ 0.50.
3. **В. Данилович**: На маргінесі VII Конгресу УККА, 1959, по ціні \$ 0.30.
4. Д-р **С. Мішко**: Гадяцький договір, 1959, по ціні \$ 0.60.
5. **Степан Ріпецький**: Михайло Драгоманів-наш (Відповідь со-ветським вченим), по \$ 0.40.
6. **Д. Соловей**: Людність України за сорок років влади ЦК КПСС, 1961. (Нове справлене видання після виявлення деяких помилок, що їх надруковано в ч. 27 «Вільної України»). Ціна \$ 1.50.

Згадані книги можна набути теж у секретаріяті «Вільної України», звертаючись на адресу:

Mr. W. Lysyj, 12284 Maine St., Detroit 12, Mich.

Річна передплата журналу «Вільна Україна» становить 4.- долари, окреме число коштує 1.- дол.

УВАГА!

УВАГА!

Прохасмо замовляти в адміністрації журналу недавно видані книжки:

Михайло Грушевський: «ВИБРАНІ ПРАЦІ», стор. 260 — в твердій оправі по ціні дол. 4.50.

Панас Феденко: «УКРАЇНСЬКИЙ РУХ У ХХ-МУ СТОЛІТТІ», стор. 272 по ціні дол. 3.00.

Панас Феденко: «Марксистські і большевицькі теорії національного питання», 1960, по ціні \$ 1.00.

Належність просимо слати на адресу:

UKRAINIAN FREE SOCIETY OF AMERICA

P. O. BOX 4

PETER STUYVESANT STATION

NEW YORK 9, N. Y.

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА РІК 1962-ИЙ.

«ВІЛЬНА УКРАЇНА» починає десятий рік свого існування. Дякуємо всім організаціям і особам за дотеперішню підтримку. Просимо надсилати переплату на рік 1962-ий а також пожертви на пресовий фонд.

Річна передплата становить дол. 4.00. Поодинокое число коштує дол. 1.00.

«ВІЛЬНА УКРАЇНА» прохає приєднувати їй нових передплатників. Так давні, як і ново приєднані передплатники можуть одержати в адміністрації книжку спогадів визначного діяча д-ра І. Макуха «НА НАРОДНІЙ СЛУЖБІ» по зниженій ціні, а саме: дол. 5.25 в м'якій оправі (повна ціна дол. 7.75), а в твердій дол. 6.75 (повна ціна 9.25).

Річна передплата:

АНГЛІЯ — 12 шілінгів. Поодинокое число коштує 3 шілінги.

ФРАНЦІЯ — 10 франків. Поодинокое число коштує 2.50 франка.

Передплату і датки на пресовий фонд з тих країн слати на адресу наших представників:

Англія: Mr. G. VACCARO, 551 Chiswick High Road, London, W. 4, England.

Франція: Dr. Bohdan FEDENKO, B. P. 150 — 14, Paris 14, France.

Західня Німеччина: Ing. Spyrydon DOVHAL, München 23, Beichstrasse 8-9/1.

Адміністрація журналу